

**MIKOR TÖRTÉNT
A KÁRPÁTALJI RUTÉNEK
BETELEPÜLÉSE
HAZÁNKBA?**

ÍRTA:
SZULINCSÁK LÁSZLÓ.

1918.
UNIÓ KÖNYVNYOMDA RÉSZVÉNYTÁRSASÁG KÖNYVNYOMDÁJA
UNGVÁR.

Bevezetés.

Kárpátok övezte szép magyar hazánk északkeleti felvidékének békés, jámbor szellemű és kevesektől ismert, de annál többektől félreismert és meghurcolt népének, a kárpátalji ruténeknek, Magyarországra történt beköltözéséről szólok röviden e kis művecskémben. Azon népnek a beköltözéséről írok, amelyről már Biedermann is azt mondta műve elején, hogy a legismeretlenebb Magyarország összes népei között. És ami igaz volt az 50-es években, talán még igazabb jelenleg. Vezető köreink megfelelnek e szegény népről, mely a kazárok körmei között már-már haldokolva vergődik, de azért némán tűr, várva sorsa jobbrafordulását.

Ismételten mondom, nem ismerik ezen népet, hisz még létezését is alig tudják, legfeljebb a megfizetett sajtó hamis beállítású cikkeiből. Pedig e nép a magyar szabadságharcok hőseinek méltó utóda, II. Rákóczi Ferenc gens fidelissimájának a lelketlen uzsora folytán korecsosodásnak induló maradéka. A mai háborúk vérzivataraiiban is minden próbát kiálló kárpátalji ruthén nép tehát megérdemli, hogy foglalkozunk vele, megismerjük és tőlünk telhetőleg se-

gitsük, hogy művelődve dicső múltjához méltóan továbbra is a magyar haza támasza és hú fia lehessen.

Célom a kárpátalji rutén nép múltjának egyik vitatott kérdését kissé megvilágítani, hogy megismerve e becsületes és jószívű nép múltját, érdeklődjünk jelene iránt és tegyük boldoggá jövőjét.

I.

A rutén nép helye a szlávok között és viszonya az oroszhoz.

A rutén a szláv nyelvcsalád egyik tagja és mint ilyen az orosz, lengyel, szerb, cseh, tót, szlovén és szerb-horvát nyelvvel egyetemben az árja vagy indogermán nyelvcsaládhoz tartozik, amely földrajzi elhelyezkedés és nyelv szerint három csoportba osztható:

I. keleti vagy orosz, II. északnyugati és III. déli szláv. A rutén vagy kisorosz (ukrán) a keleti vagy orosz ághoz tartozik és így legközelebbi rokonai a nagy-oroszok vagy muszkák és a fehér oroszok.

A rutén szó eredetét homály fedi. E szót „rutén“ először a középkori latin írók műveiben találjuk fel elvéve, így Martinus Gallus lengyel annalistánál, ki a XI. század végén és a XII. század elején élt, művében a ruténról, mint rég ismert névről szól. Saxo Grammatikus dán író is használja a rutén elnevezést és pedig a Balti tenger mellékén lakó szlávokra és mondja, hogy már rég használatos.¹⁾ De míg a középkori világi íróknál csak elvéve fordul elő, addig a pápai kancellária irataiban gyakran jön elő, amiből

¹⁾ Pelles: Geschichte der Union der Ruthenischen Kirche mit Rom von den ältesten Zeit bis auf die Gegenwart. I. 18.

azonban még nem egészen bizonyos, hogy e szót „rutén“ a pápai kancellária hozta volna forgalomba és terjesztette volna el, mert ép úgy forgalomba hozhatta a német birodalmi kancellária is, melynek már 1188-ban Lübeck részére Barbarossa Frigyestől kiadott szabadságlevélben fordul elő a „rutén“ szó és pedig orosz alattvalók jelzésére, épen úgy mint a középkor egyházi és világi Íróinál is.¹⁾

Általában az egész középkoron át a rutén oly nép neve, amelyik a Rurik dinasztia alá tartozik és az általuk megszállott területen lakik. Caerularius konstantinápolyi patriarcha szakadása a szlávok nagy részét is magával ragadta és ezután Róma, megkülönböztetésül az északi szakadár szlávoktól, csak a hozzá hű szlávokat nevezte ruténeknek. Később egész Déloroszország lengyel uralom alá jutott és egyesült Rómával, felvéve a Ruthenus illetve Ruthenia nevet.²⁾ Majd az orosz uralom növekedésével kapcsolatban természetesen e fogalom köre is szűkült, amennyiben jelenleg is már csak a kisoroszek egy részére használatos és pedig arra, amely az osztrák-magyar birodalomban él és a görög egyesült egyház híve. Ilyen értelemben használják a rutén szót az újabbkori francia és német írók is és tényleg „a rutén elnevezés egyházi szempontból elvitázhatatlan jogosultsággal bír, mert tény, hogy a római egyház a szláv ajkú görög katolikusokat fajbéli különbség nélkül rutének nevezik“³⁾ megkülönböztetésül a szakadár oroszoktól.

¹⁾ Sartorius Lappenberg. Urk. Geschichte des Ursprungs des deut. Hansa. I. 130.

²⁾ Pelles i. m. 18. old.

³⁾ Szabó O.: A magyar oroszok. Bpest, 1913. 18. oldal.

Hazánkban manapság ruténnek nevezzük az északkeleti felvidék görög egyházhoz tartozó azon híveit, akik sem nem magyarok, sem nem oláhok (rumunyok).

A török hódoltság idejében kapott lábra a magyar-orosz elnevezés, mely a legújabb ideig tartja magát az élőbeszédben, bár az irodalom bel- és külföldön a kisorosz vagy rutént használja felváltva a legrégibb kortól.¹⁾ Nevezik azonkívül a magyarok e honban lakó ruténeket egyszerűen oroszoknak is és nem is alaptalanul, mert a magyarországi rutének ténylegesen azon néptörzshöz tartoznak fajilag, mely Galícia, Bukovina és Oroszország déli részein lakik, melynek pedig kisorosz vagy ukrán a neve. E kisorosz elnevezés azonban csak számukra vonatkozik és nem arra, mintha ők kevésbé lennének szlávok, mint a manapság nagyorosz elnevezés alatt ismertek, kik szláv voltak a kisoroszoknak köszönhetően, lévén ők eredetileg finnugor és török-tatár fajú nép. A kisorosz a legősibb szláv népnek tartja magát, nevét a Russ törzs nevéből eredezteti és saját eredetére büszkén nevezi a tatár és csud-finn vérral kevert nagyorosz maszkály vagyis muszkának. Tehát inkább a rutének mondhatók nagyoroszoknak szlávságukat illetőleg, mint megfordítva, hogy a rutének a mostani nagyoroszok fattyúhajtásai, mint az orosz imperializmus hívei szeretnék ezt feltüntetni, kik a rutént minden utonmódon elnyomni és a muszkába olvasztani igyekeznek. Ezért hamis azon feltevés is, hogy a rutének azért különböznek a nagyoroszoktól, mert sokáig nyögtek lengyel uralom alatt. Különben is a nagyorosz önmagát „ruszki“-nak nevezi és soha sem

¹⁾ Szabó O: A magyar oroszok. Bpest, 1913. 16. oldal.

„ruszin“ — vagyis kisorosznak, mely elnevezésbeli különbséget a magyar nyelvhasználat is feltünteti, midőn a nagyoroszt állandóan muszkának, a másikat pedig kisorosz vagy egyszerűen csak orosznak nevezi a népnyelv és az irodalom a XVI. századtól.

Ezen állításunk igazolására szolgáljanak a következők: Ez a szó „orosz“ még a X. században is egyenlő normann vagyis tengeri rablóval, mely nép a mai Oroszország északnyugati részén és a Skandináv félszigeten lakott. Ezen említett értelemben használja az orosz szót Ibn Foszlán arab utazó, Konstantinos Porphirogenetos görög császár és Luiprand kremonai érsek is. Ibn Foszlán, ki 921-ben, mint arab követ, járt a bulgároknál Kazán tájékán, az oroszokat világosan normannoknak nevezi, hogy nem is érthetünk azon t. i. az oroszon másokat. Konstantinos Porphirogenetos, Bíborban született VII. Konstantin császár pedig 950 körül irt „De administrando imperio“ c. művében kifejezetten oroszoknak nevezi a Rurik uralkodóház híveit és a szlávokat azok adófizetőinek nevezi: „Sclabi, qui Russis tributarii sunt“.1) Továbbá pontosan megkülönbözteti a Dnvepr melletti helyek orosz neveit azok ősi szláv elnevezéseitől. Luitprand kremonai érsek ezt írja: „Russios, qui alio nomine nordmannos vocamus“, pedig ő jól volt értesülve, mert 970-ben konstantinápolyi követ volt és mint ilyen elég gyakran érintkezett a szlávokkal. Más helyen ezt mondja: „Gens quaedam est sub aquilonis parte constituta, quam a qualitate corporis Graeci vocant Russios, nos vero a positione loci nominamus nordmannos“.3)

1) Σκλάβοι οἱ πακτιώται a görög eredetiben.

2) Pertz. Monumenta Germaniae V. 477. és 331. old.

Továbbá Nesztor szerint az Oroszország elnevezés, melyet az ő korában (XII. század) csak Novgorod vidéke viselt, a varégek (varjágok) vagy normannoktól származik. Achmatov szerint a Ruszja normannoknak, a skandinávoknak a neve; rusznak hívták ugyanis azokat a varjágokat, kik elsőnek hagyták el hazájukat és sokkal korábban telepedtek meg Déloroszországban, mintsem a többi varjágok — akár meghívásra, akár önként — a kevésbé csábító és mocsaras szláv északon.“¹⁾

Nesztor krónikájában a 862-ik évnél említi, hogy a novgorodi szlávok megunván a sok beháborút „a tengeren túlra a varjágokhoz mentek, a rusjhoz“. Varjág görögül βορρυγοί a normannok görög-szláv neve, mit mutat Vaszilevszkij szerint az is, hogy Norvégia régi orosz neve Varangia volt.“²⁾

A rusj azonban nem egy varég törzsnek a neve volt, hanem minden rendű és rangú varjág katonának, kiket a finnek ruotsiknak neveztek, mely elnevezést Platonov szerint felváltva használtak a rusj-jal, ezért használja felváltva a krónikás is.“³⁾ Később a rusjt általánosították és az orosz katonát is, ki a varjággal katonáskodott, rusznak nevezték. Ezen állítás igazsága látható az első orosz fejedelmek neveiből is pl. Rurik (Hrurik), Igor (Ingwar), Truvor (Torward), Oleg, Olga (Helgi, Helga) stb. Vagyis a rusj eleinte politikai hovatartozást jelentett, mint ina az osztrák és csak később kapcsolódott hozzá az etnográfiai jelentés, mikor a kievi fejedelemség Wladimir uralkodása idején az északon lakó szláv törzsekre is kiterjesztették és ettől az időtől a rusj

¹⁾ Dr. Bonkáló Sándor: A szlávok 55. old.

²⁾ Dr. Bonkáló Sándor: A szlávok. 54. old.

³⁾ Dr. Bonkáló Sándor i. m. 55. old.

(orosz) a keleti szlávok gyűjtőneve lett, melynek használata tulajdonképpen a politikai és vallási illetőségnek a nemzetiségi származással való felcserélésén alapszik.

Az első település után a törzsi szervezet felbomlik és a keleti szlávok nagyobb egységekbe tömörülnek beolvastva sok idegent is és így alakult ki a három orosz nemzetiség és pedig I. a csüd-finn-szláv ethnikumú nagyorosz, II. a viszonylag legtisztább szláv ethnikumu rutén v. kisorosz és III. a fehérorosz.

Elsőnek a kievi rutén fejedelemség (kievskaja Rusj) alakult meg, melynek egyik uralkodója Bölcs Jaroszláv (1019—1054) egyesíti az összes keleti szlávokat és így terjedt el az összesekre a rusj elnevezés. A kievi fejedelemséget azonban rövid virágzás után elsöpri a tatárjárás, míg a második település után már nem Kiev, de Moszkva a centrum, mely egyesíti a szlávokat és elveszi a lengyelektől Ukrajnát (1667), melynek előbb autonómiát ad, majd ezt is elvéve tőle beolvastja az orosz birodalomba, melyből csak a mostani szörnyű világháború folyamán sikerült kiválnia, hogy mint önálló, független nemzet folytassa tovább állami életét. Ezen második település alkalmával a ruténlakta terület Halics körül csoportosult, majd a halicsi dinasztia kihaltával a litván fejedelmekre szállott (1340), a litván-lengyel unió (1385) után pedig Lengyelországra, mely elnyomta, ami sok felkelést eredményezett és még most is gyűlöletet ébreszt a ruténeknél minden irányban ami lengyel.

Maga a russ = orosz név a normannokra a finnektől származik, kik a svédeket ma is oroszok-

nak (Ruossi) nevezik, az észtek pedig roots, rotslane vagy rootsiknak nevezik a svédeket. A görögök is, az akkor még nem oly északon lakó finnektől vették át az orosz elnevezést és tőlük viszont az arabok és így gyorsan elterjedt mindenféle.¹⁾ A normannokra pedig veresszőke hajuk miatt ragadt a russ — orosz elnevezés, ami abból látható, hogy a kínaiak és a nogai tatárok az oroszokat még ma is veresfejúeknek nevezik²⁾ és a bizánci glossatorak is így fordították az orosz szót.

A rutén szó, mint az orosz egyenértékese vagy helyettesítője, először egy N. Kázmér idejéből való békeszerződésben és egy XI. századbeli orosz törvénykönyvben jön elő. Azután a középkori latin íróknál is többször fordul elő a rutén elnevezés, mint az orosz egyenértékese és ezért nevezték Oroszországot Rutheniának.³⁾ De hogy miért használják ezen elnevezést rutén, az nehéz megmondani. Egyes nyelvészek szerint az orosz = russ szóból a görög hangtörvény szerint, Ροοθηνοϋ lett és ebből a latin „Ruthenus“. Ez azonban légből kapott okoskodás, mert a „Ροοθηνοϋ“ szó görög forrásokban nem található.

Hazai kárpáljai ruténeink „rutén“ elnevezése valószínűleg azért maradt meg manapság is és volt használatos régen is, mert az említett nép Rutheniából jött. Sőt a hivatalos elnevezés a Bach-korszak beamtereitől átvette, illetve megtartotta a kizárólagos rutén elnevezést, melyet ma is használunk, hogy így teljességgel megkülönböztessük a rutént (kis-

¹⁾ Kunik Ernő: Die Berufung des schwedischen Rodsen durch die Finnen und Slaven. Szentpétervár 1844. I. 3.

²⁾ Klaproth : Reise in den Kaukasus. II. 427.

³⁾ Schmidt: Allgem. Zeitschrift für Geschichte VI. 361.

orosz) a nagyorosz vagyis muszkától, holott e nép egyetlen fia sem nevezi magát ruténnek, hanem kisorosznak, midőn e kérdésre „mi vagy?” feleli: „Já ruszin“, ami annyit jelent: rusznyák vagyis kisorosz vagyok. Azonban a „ruszin“ elnevezést is, mely pedig ethnografiai és faji szempontból helyes, inkább csak vallási hovatartozásának jelzésére használja, mert nemzetiségét illetőleg „uher“-nek vagyis magyaroknak vallja magát a külföldön.¹⁾

Lakóhely szerint a kárpátalji rutének három csoportba oszthatók:

I. Verchovinai v. hegylakó (Máramaros, Bereg és Ung vármegyékben.)

II. Dolinái v. síklakó (Máramaros, Bereg, Ung vármegyék lapályosabb részein, továbbá Szatmár, Szabolcs és Ugocsa megyékben.)

III. Tótos rutének (Zemplén, Sáros, Abauj, Szepes megyékben és a többi elszórt rutén telepeken.)

Ami a régi lisák és lemák csoportra való felosztást illeti az teljesen elvetendő, amennyiben csak egy szó a lise, vagy lem = csak használata alapján áll, már pedig egy ily csekély sajtáság nem elegendő az osztályozáshoz.²⁾

II.

A magyarországi rutén nép jellemzése és nyelv határa.

A rutén nép ez országnak egyik igen érdekes, természetére békés, jámbor szellemű, kevéssel beérő, engedelmes és kevesektől ismert nemzetiségét képezi, mint Biedermann mondja: „Welcher der unbekannteste

¹⁾ Dr. Szabó Oreszt: i. m. 18. old.

²⁾ Biedermann: Die ungarischen Rulhenen I. 71. és 06. old.

unter den in Ungarn lebenden ist.“¹⁾ A múltban és a jelenben átélt sanyarú napjai nem kecségtetik dicső jövővel, amiért e nép oly mélabús, zárkózott és a sok méltatlan bánás miatt gyanakvó természetű, de mégis nagyon hiszékeny.

Külső viselkedésében lassú, szolgálatkész, becsületes, megfontolt, inkább jóra, mint rosszra hajló, kinek kevés igénye van. A külvilággal ép oly keveset törődik, mint az vele és innen elmaradottsága, melyben gyermekded félelemmel igyekezett ősi életét és szokásait megőrizni és minden újítástól vonakodott és vonakodik. Hogy ne menjek a távolmultba, elég a nemrég, de talán még ma is aktuális naptáregyesítésre céloznom, mely ellen a vérbeli rutén testestül-lelkestül rugdalózik és legtöbb helyen csak olyas háborús intézkedésnek tartja, mint a kenyérjegy-rendszert vagy azt, hogy az órát nyáron 60 perccel előbbre igazítják. Teljességgel még fel nem adták a régi naptárt, hisz egyes helyeken, bár a pap nem misézik a régi, Julián naptár szerinti ünnepen, a nép e napon mégsem dolgozik és így a tűz a hamu alatt lappang, mely féltő, hogy a háború után lángra gyúl.

A rutén házigazda vendégszerető, családias érzelmű, ki szereti övéit és köréből nem szívesen ereszti ki gyermekeit, hanem otthon foglalkoztatja vagy helyesebben mondva dédelgeti, mert hisz munkája magának is alig van, lévén az már nagy gazda, kinek Va telke van. Papja iránt a legújabb időkig feltétlen bizalommal volt, amíg t. i. azok is jobban értették nyelvét és a külföldi izgatok konkolyt nem hintettek közéjük és csak egyszerűen a mi urunknak (nás pán) szólították és szólítják még ma is. A hatósággal

¹⁾ Biedermann: i. m. Bevezetés.

szemben azonban bizalmatlan, ami természetes is, mert nem értik nyelvét és megvetik a szegény magyarul nem tudó rutént, valósággal állatnak tartva e szegény nép fiait, kit zsarolni igen, de rajta segíteni nem Ízlik. Pedig e nép szereti hazáját, e kárpátok övezte szép magyar hazát és magyar testvéreit, ami már abból is kitűnik, ha valakit a rutén dicsérni akar, azt mondja rá: „olyan mint egy magyar.“ Ha valamit sikerül a katonaság, iskola vagy más szolgálata alkalmával elsajátítania a magyar nyelvből, rögtön fitogtatja és büszke rá.

Művelődési képességéről Biedermann azt mondja, hogy az nagyobb, mint az ember Magyarországon hinné.¹⁾ Kedélyhangulatát illetőleg melancholikus, de azért szereti a mulatást, melyre a legkisebb alkalom (keresztelő, esketés, temetés, ünnep, vásár, szerződés-kötés stb.) is elég. Ilyenkor, de meg máskor is szereti érzelmeit dalban kifejezni, melyben élénk képzelő tehetsége és csapongó fantáziája jó segítségére van és sok mélabús dalra hangolja.

Vallásosságában a vakbuzgóságig megy, mint a közmondás tartja: „A rutének (oroszk) istentisztelete a harang, imája a hajlongás,²⁾ melyben mély fantáziája és az elvontabb eszmék felfogására fogékony, de ki nem művelt lelkét a görög egyház szertartásainak káprázatos ragyogásával és azok mély misticizmusával, andalító és szívhez szóló énekeinek bájos dallamával csak segíti.³⁾ Az egyház előírásait, főleg a bójtöt, mely a görög egyház fegyelme szerint

¹⁾ Biedermann: i. m. I. 96. „Was die Bildungsfähigkeit der ungar. Ruthenen in Allgemeinen betrifft, so ist dieselbe weit grösser, als man in Ungarn insgemein anzunehmen geneigt ist.“

²⁾ Dr. Bonkáló Sándor: i. m. 21. old.

³⁾ Dr. Szabó Oreszt: i. m. 23. old.

amúgy is sokkal szigorúbb a latin egyház böjti fegyelménél, betűszerint betartja, mert az egyház ezen parancsának áthágását tartja a legnagyobb bűnnek, ami ellen ha vét, szigorú zarándoklásnak veti magát alá, azaz távoli helyre megy búcsúra, hogy levezelje bűnei terhét. Mély fantáziája és a formákat kedvelő vallásosságával függ össze nagyfokú babonássága is, ami az ilyen, a kultúra kezdő fokán álló népnél szinte természetes.

A szláv írók¹⁾ szerint a szlávokat és így a ruténeket is a bulgárok kivételével szentimentalizmus, az ábrándozásra való hajlam, közlékenység s a gyakorlati (praktikus) érzék hiánya jellemzik.

Breckevic kazáni egyetemi docens írja: „Jogélet tekintetében a szlávokat a germán népektől a jogviszonyok rendezetlensége, a jogok és kötelesek pontos körülírásának nemtudása vagy nemakarása, minden rendszeresség, következetesség és érdekvédelem hiánya jellemzi.²⁾ Ezen Breckevic-féle jellemzésből látjuk, hogy miért tudták és tudják oly könnyen kiforgatni ruténeinket a kaftános, tincses kazárok és miért nem képes e lelkiismeretlenül élelmes fajjal szemben a versenyt felvenni. A Breckevic-féle jellemzésnek legalább a rutének találó voltát fényesen igazolja a kárpátalji szegény rutén nép szomorú helyzete, amiben a rutének nembánomságán kívül nagy szerepe van a kazáruzsora és korcsmának is, mely a magyar haza e jobb sorsra érdemes népét szörnyen tizedeli. A magyarországi rutének szomorú állapota csak megismétlődése annak, amibe a németek és főleg a német lovagrend döntötte a keleti tenger

¹⁾ Dr. Bonkéló Sándor: i. m. 18. old. Jagic, Brückner, Platonov, Perwolf, Breckevic stb.

²⁾ „O slavjanach i ich soáedach“ Breckevic-től. Kazán, 1913. 10. old.

partjain lakó szlávokat és újabban a gneseni és poseni lengyeleket, ami sajnosan igazolja a Breckevic-féle jellemzés helyességét.

Ugyancsak a Breckevic nyújtotta jellemzés találó voltát igazolja az is, hogy a rutének folytonosan tért veszítenek és pedig nem annyira a magyarság, mint a tótság javára. És hogy ez mennyire igaz, könnyen beláthatjuk, ha megvizsgáljuk a ruténség nyelvhatárát.

A magyarországi ruténlakta terület határai nyugaton a Rozsnyótól Lőcsére vivő ut, azután a Lubló felé elágazó hegyek és a Poprád, mely Galicziában ömlik a Visztulába. A déli határvonal Máramarosban Supanik hegy és innen a Visó folyó egészen a Tiszába torkolásáig. Innen Felsőrórán át Veresmartig délre hajlik és átlépi a Tiszát párhuzamosan haladva az országhatárral. Ugocsában Tölgyesfalú, Királyháza, Kiskupány, Magyarokmájton felül megy a határ közvetlenül, míg Beregben először az Ilosva patak kanyarulatát követi, majd Erdőpuszta felé fordulva ismét északnak és Munkácstól Ignéczig leszállva a határ irányában megy Ungvárig. Innen az Ung folyó mentén megy Darma, Magasrév, Pálócz, Tegenye irányában az Ungnak a Laborccal való egyesüléséig. Zemplénben átlépi a Latorcát és déli irányt vesz egész a Labore egyesüléséig Céke, Toronya és Kisbányácska felé Hegyaljáig, Tolcsva és Göncig, azután Szinna felett ferdén a kassai útra tér a gölnici völgyig és a határhegységig. Észak és északkeleten egybeesik az országhatárral. Vagyis röviden szólva északon és keleten az ország határa, délen pedig a Tisza és a Beszkidék legdélibb dombjáig terjed a ruténlakta terület határa, amiben még a szlávisták is, mint Safarik, Golovackij, Coernig, Biedermann, Petrov stb. is meg-

egyeznek, így véve föl ők is a magyarországi rutén-fakta terület határait. E határ azonban régen nyugat felé jobban kiterjedt, de mint Bonkáló mondja¹⁾ légen „sokkal beljebb (t. i. nyugat felé) volt a tót-rutén nyelvhatár, mint ma,“ mert idővel a ruténség egy része beleolvadt a szomszédos nagyobb számú tótságba, «miáltal ez kitolta határait kelet felé.²⁾ Ezért ma a tót határ belenvulik a hajdan íuténlakta területre is. lévén manapság a magyarországi tótság nyelvhatára a következő: Dévényújfalu és a Morva folyó torkolatától kezdődőleg Pozsony, Cseklész, Galánta, Érsekújvár, Óbars (Léva mellett), Csánk, Magasmajtény, Rimaszombat, Cselnek, Krompach helységek közelében Ungnémeti-ig a legszélsőbb tót községig.³⁾

III.

A kárpátalji rutén nép betelepülése.

Ímígy részletesen leírva a ruténlakta terület határait, az a kérdés merül fel szükségszerűleg: mikor, hogyan és honnan került e nép Magyarország északkeleti felébe, mert e kérdések foglalják magukban a dolog lényegét, melyekre ha kielégítő feleleteket adunk, kérdésünket is megoldjuk. E kérdések megoldása azonban nem könnyű feladat, hisz Biedermann, ki pedig e honban lakó ruténekkal behatóan foglalkozott, azt írja, hogy a magyarországi rutének hogyan, hol és mikor való idetelepedéséről, elterjedéséről és itteni sorsukról alig lehet pontos képet adni.⁴⁾

Hogy Biedermann ezen állítása mennyire helyes,

¹⁾ Dr. Bonkáló Sándor: i. m. 110. old.

²⁾ Mészáros K.: A magyarországi oroszok története. Bevezetés.

³⁾ Dr. Bonkáló Sándor: i. m. 116. old.

⁴⁾ Biedermann: i. m. II. kötetének előszava.

ez látható azon feleletekből, melyeket az e kérdéssel foglalkozó egyes írók adnak. Ezen írók nemcsak egybehangzó feleletet nem adnak, hanem gyakran ellent is mondanak egymásnak, amennyiben egyesek (Mészáros, Basilovics, Lucskai, Duliskovics, Dudinszky N.) Óslakóknak tüntetik fel a ruténeket Magyarország földjén, mások Anonymus alapján a magyarokkal egykorú betelepülőknek, míg egynéhányan és főleg az újabb írók, későbbi bevándorlóknak, jóllehet a későbbi bevándorlást az első két nézet vallói is megengedik, de ezen utóbbi betelepülést csak a már itt lakók erősítésének tartják.

A felekezeti írók¹⁾ szinte kivétel nélkül, sőt mások is (pl. Lehoczky Tivadar: „A beregvármegyei gör. kath. lelkészségek története a XIX. században“ c. művében) azon állásponton vannak, hogy a rutének a magyarok bejövetele előtt már itt voltak és a görög egyház követőikhez tartoztak, kiknek püspökségük is volt valószínűen Munkácson. Állításuk igazolására hivatkoznak Pilligrin passai püspök levelére: „Antiquitus iam dispositos fuisse in Pannoniam episcopos“; továbbá a prágai és gneseni egyházmegyék breviáriuma, ahol ez olvasható: „Archiepiscopus Velegrati Cyrillus ordinatur, cui adduntur in Pannónia 7 alii suffraganei.“ Ezen felekezeti írók szerint a munkácsi püspökség is egyike volt e 7-nek, mely állításuk annyira átment a köztudatba, hogy a munkácsi és eperjesi egyházmegyék névtárai is ugyanezt vallják az apostoli szentszék ezen világos szavai ellenére: „nullam ibi fuisse erectionem,“ melyeket az apostoli szentszék akkor jelentett ki, mikor a mun-

¹⁾ Csak a hazaiakat említve: Basilovics, Lucskay, Duliskovics, Mészáros, Vrábely, Dudinszky N.

kácsi püspökség kanonizációját tárgyalta a rutén nép uniójával kapcsolatban.

Hivatkoznak ezenfelül még Safarikra és a Név-telenre is. Safarik művében¹⁾ több szláv törzset sorol fel, kik közül talán némelyik a mai ruténlakta területen élt, kikben az említett felekezeti írók a kárpátalji rutének őseit vélik feltalálni és így állítják, hogy a rutének már a magyarok előtt telepedtek le mai lakóhelyükre. Szerintük ugyanis a magyarok bejövetele előtt Magyarország északkeleti és északnyugati részén szláv népek tanyáztak és mivel azok kiköltözéséről seholsem történt említés, valószínű, hogy e szláv népek egy része beolvadt a bejövő magyarságba, más része pedig máig megtartotta nyelvi és faji jellegét. Bár ezen írók önmaguk is elismerik, hogy e területek rengeteg erdők voltak, tehát csak kevés nomád pásztornép élhetett rajta, kik Oroszországból jöhettek. Azonban az nagy kérdés, hogy az említett népek ténylegesen szlávok voltak-e, mert ez sincs még minden kétséget kizáró módon bizonyítva, de ha be is lenne bizonyítva, ebből még nem következne, hogy e szlávok épen rutének voltak, mert most is azok laknak a nevezett helyeken.²⁾

Lehoczky Tivadar „A beregvánnegyei gör. kath. lelkeszségek története a XIX. században“ c. művében egyes Beregvármegyében talált bronz és kőkorbeli leletekből azt következteti, hogy Bereg területe a magyarok bejövetele előtt lakott volt és pedig kelták és szlávoktól, kik közül a pásztorkodással foglalkozó rutének Munkácstól a Beszkidékig levő területen laktak nyájaikkal egyik oromról a másikra vonulva.

¹⁾ Safarik: Slav. Alterthiimer. II. 174.

²⁾ Lehoczky Tivadar: Beregvármegye monográfiája 116. és következő oldalai, Hodinka A.: A munkácsi gk. püspökség tört. 58. és 59. old.

Bereg vármegye monográfiájában pedig azt mondja t. i. Lehoczky,¹⁾ hogy Bereg egyesén rutén lakóitól nyerte nevét. Fejtegetése a következő: a bereh = hegy, domb szóból, mely oroszosan ejtve beregnek hangzik, lett a magyar berek = hegyes-dombos táj, mint a ruténlakta felvidék Verchovina = hegyhát. Tehát az ország megyékre történt felosztása előtt volt itt rutén határőröktől lakott vidék, kétségtelenül külön igazgatási közeg (vajda vagy vezér) által kormányozva, mit igazol a beregi főispánok hajdani címe is: „officialis dux Ruthenorum,”²⁾

Ballagj Géza³⁾ szerint a rutének Magyarországon őslakók s IV. Béla 1252-ben IV. Incéhez írott levelére támaszkodva már a Koriatovicsféle település előtt beszél ruténekről, kikről állítja, hogy szakadárok voltak. Később 1326-ban a Pethő-féle felkelésben vettek részt a monográfia szerint a rutének, remélve a felkeléstől vallási ügyeik javítását.⁴⁾

A felekezeti írók ugyancsak ruténeknak veszik azon szlávokat is, kiket Safarik szerint a bolgár fejedelem 812—813-ban Thrácia és Macedóniából telepített a Tisza mellékére. Anonymusnak pedig XI. fejezetét emlegetik, melyben ezt mondja: „Sclavos et Bulgaros (kiket t. i. Keán a Tisza mellékére telepített) qualiter etiam ipsi Sclavi de terra Bulgáriáié *conducti fuerant ad confinium Ruthenorum,*“ melyet úgy értelmeznek, hogy ime a rutén határ a Tiszáig ért, mint manapság is.

Azonban e területeken, melyekre az említett írók

¹⁾ Lehoczky T.: Bereg vm. monogr. 117. old.

²⁾ Zichy-kodex 114.

³⁾ Ballagi Géza: Zemplén vm. monogr. 335. old.

⁴⁾ Lehoczky V.: Bereg vm. monogr. 135.; Horváth Mihály: Magyarország története II. 21.

a ruténeket és a munkácsi püspökséget helyezik, rutének nem lakhattak, mert e területek nemcsak a magyarok honfoglalása előtt voltak lakatlanok, de még jóval a honfoglalás után is. Hogy e területek - még jóval a honfoglalás után is rengeteg erdőségek és így lakatlan területek voltak, látható nemcsak azon oklevelekből, melyekben első királyaink e területekről, melyeket az ország felosztásakor bő halas és vadas területeikért a maguk számára foglaltak le, mint rengeteg erdőségekről szólnak, ahová vadászni járnak, de azon adománylevelekből is, melyekben világosan mondják, hogy eme rengetegeket ezen és ezen hívüknek adományozzák és megerősítik az egri egyházmegyének e területekre vonatkozó a tatárjárásról elpusztult adománylevelét.¹⁾

Még inkább kitűnik ezen területek lakatlansága abból, hogy az ország gyepűin kívül estek, holott a gyepük védelmül szolgáltak, tehát ami azon kívül esett, az védelemre nem szorult, mert nem volt azon mit védeni, azaz lakatlan volt.

A korai középkorban a határok őrzése az országnak „gyepűk“ (sáncok, torlaszok stb.) által való védelme egész Európában el volt terjedve. Jirecek kimutatta, hogy a csehek, morvák, sziléziaiak és a lengyelek országait szintén erdei gyepűk vették körül. A gyepű nem sajátlagos magyar védelmi alkotás, hisz ismeretes az más népeknél is pl. németek, csehek, lengyeleknél is, kik graniciesnek nevezték, mely elnevezés mai napig is fenntartotta magát a ruténeknél, lévén a határhegy szerinte ma is Gránic. (Hránic a hraniti = véd, magyar hárít, elhárít t. i. a veszedelmet.) Honfoglaló őseink tehát a gyepűrendszert

¹⁾ Fejér György: Codex Diplomaticus Volumen V. T. I. 43; IV. T. 111. 41.; V. I. 153.

már készen találták, de hoztak az őshazából olyan szokást is, amellyel az itt talált gyepűrendszert tökéletesítvén, a határ védelmét még hatásosabbá és nemzetiebbé tették. Ez a szokás abban a törekvésben nyilvánult, hogy országukat a szomszéd népek országtól minél nagyobb, mentői több napi járóföldre lakatlan területek válasszák el . . . Ennek következtében tehát egyszerre kétféle határral rendelkeztek: egy belsővel¹ mely a lakott, szabatosabban szólva a megszállott területet fogta körül és egy külső határral, mely szintén meghódított, csak hogy pusztá vadon, vagy készakarva elpusztított területet vette körül. Az ilyen lakatlan országválasztó közöket, mivel a gyepükön túl terültek el, magyarul: gyepűelvének hívták²) A gyepűkutatások megállapították, hogy az ország egész északi hegyvidéke félkörben nyugatról keletre gyepűelve volt. És ténylegesen, ha nézzük az ország gyepűit, azok megegyeznek a ruténség nyelvhatárával, mert a gyepűk északkelet felől körülbelül ily irányban húzódtak: Húszta, Ór, Daróc, Németi (Ung vm.), Órmező (Zemplén vm.) a Latorca és az Eperjes melletti Finta irányában, innen pedig a Hernád völgyön Pusztamező felé északnak tartott a szepesi Órfaluig. Ha tehát kb. a XIII. században így húzódtak a gyepűk, mennyivel beljebb kellett húzódnok Szent István és még inkább a fejedelmek idejében, mert tudjuk, hogy a gyepűk a népesség szaporodtával kijebb és kijebb tolódtak.²) Vagyis a telepítés a gyepűvonaltól a határ felé történt olyként azonban, hogy a legrégebbi telepeket az ország kapui-

¹) Tagányi: Gyepű és gyepűelve. Magyar Nyelv IX. 104.

²) Fejér György: Codex Dipl. V. 1. 176., 23 8. és IV. 3., 17.; Wenzel G.: Codex Arp. Vili. 68. és IX. 390.; Wagner: Dipl. Sáros 287.; Szirmay: Not. topogr. com. Zemplén 33.

hoz vivő közlekedési utak hosszában találjuk, pl. Beregben: Szentmiklós, Szolyva, Vereczke már a tatárjárás előtt említetnek.¹⁾

A gyepük még IV. Béla idejében is léteznek, mert tudjuk, hogy Dénes nádort azok védelmére küldi a király a tatár betöréskor. Azonban ekkor kitűnik a gyepük gyöngesége és védelemre alkalmatlan volta, mert a tatárok felgyűjtják és Dénes csekély hadával futva menekül a király táborába.

Ezért kezdik ezután elhagyni a gyepüket és helyükbe várakat építenek, melyek biztosabb védelmet nyújtanak minden ellenséges támadás, de főleg a tatárok ellen.

Nem a véletlen művének kell tehát tekintenünk azt, hogy épen a gyepük megszűnésének idejére esik az első biztos rutén telepről, Lesznya és Csemernyéről (Örmező mellett a gyepűnél), szóló értesülésünk 1254-ből, hanem ellenkezőleg a gyepük eltűnésével tolódtott ki a lakott terület határa az ország határáig, mint látható ez az oklevelekből is, ép a rutének betelepedésével. Más szóval felvidéki ruténeink igazi betelepédése e korban indul meg és tart egynéhány századon át. Ezen nézetet vallják Hodinka, Biedermann és Petrov is, midőn állítják, hogy „oklevelek tanúsága szerint a rutének a XIII. századtól kezdenek beszivárogni, még pedig a gyeprendszer bukása után, de csak a XV. és XVI. században telepítették oda nagyobb számban a magyar birtokosok.

A telepítés a gyepúvonaltól a határ felé történt olyként azonban, hogy a legrégebbi telepeket az ország kapuihoz vivő közlekedési utak hosszában találjuk.“²⁾

Hogy a rutének ténylegesen a XIII. század óta

¹⁾ Dr. Bonkáló Sándor: i. m. 77. és Hodinka A.: A munkácsi gkpüspökség története 72. old.

²⁾ Dr. Bonkáló S.: i. m. 77. old.

kezdenek betelepülni a mai lakóhelyükre, az látható I. Lipót 1692, aug. 23 án a magyarországi rutén papok részére kiállított szabadságlevélből, melyben a többek között ezek állanak: „*Ex eo nos benigne informati existentes gentem Ruthenorum, quae ante 300 ferme annos transmigratio facta ex Russia in vicinis Hungáriáé pariibus potissimum verő dioecesi Agriensi sese collocavit ac in ipso huiusmodi in regnum hocce adventu gr. schismatis labe laborabat, quae deo auxiliante a 30 fere annis proxime evolutis potissimum assistentia Báthory Zs.*“¹⁾)

Hogy a rutének nem őslakók Magyarországon, ezt Biedermann is hangoztatja Safarikkal szemben és céloz arra, hogy inkább a magyarok útmutatói, vezetői voltak a honfoglaláskor. Ha pedig vezetők voltak, úgy járniok kellett e területeken, mert sűrű erdőn csak a pásztor tájékozódik, ki sokszor jár ide-oda nyájával. Már pedig a rutének később is ily vándor pásztorok voltak, tehát valószínűen kóboroltak e legeltetésre alkalmas gazdátlan vidéken, mit különben a magyarok sem foglaltak volna el oly könnyen, ha nem lett volna oly semleges féle terület, ahol a rutének nyájaikat legeltették. Tehát a rutének jártak e területeken és ismerték is, de nem vették birtokukba és még kevésbé telepedtek le rajta,

¹⁾ Hodinka A. : A munkácsi gk. püspökség okmánytára 268. sz. Becs, 1692. aug. 23-án kelt. Látható ezen idézetből az is, ami vita tárgya, hogy az Unió nem egyszerre és egy időben töitént, mert az lehetetlen, hogy oly rövid idővel az Unió után ne tudták volna, mikor történt. Szerintem ezen röviddel az Unió létrejötte után kiállított oklevélben az Unió megtörténének üy kevésbé pontos időmegjelölése, hogy „a 30 fere annis proxime evolutis“ történt, abban leli njagyarazatot, hogy az oklevél kiállítója nem tudta, vajjon az 1648. vagy 1652. évtől számítsa az Unió éveit, mert egyik és másik évben is volt rutén unió. Nilles M.: Calendarium III. 822. old.

hanem csak elvetődtek rája és így őslakóknak nem mondhatók, amit Biedermann is elismer.¹⁾

Ezekután könnyen megcáfolhatjuk az említett írók azon állításait is, hogy a ruténlakta területen püspökség is volt és hogy ez a munkácsi lett volna. Főérvük, hogy Cyrill és Method alapították a püspökséget, nem állhat fenn, ha tudjuk, hogy Cyrill és Method tanítványai Morvaországból is kiszorultak csakhamar és helyet engedtek a latin liturgiának, mint ezt Jagic, Leskien szláv írók is elismerik, hogy Method tanítványait már őseink bejötté előtt Morvaországból Bulgáriába üzték vissza és működésüknek itt e területeken semmi nyoma sem maradt. Csak Miklosich állítja az ellenkezőt és hogy Cyrill és Method tanítványai Pannóniában készítették illetve fordították a szláv szertartásu templomi könyveket görögből. Ha tehát Morvaországból ily gyorsan kellett Cyrill és Method tanítványainak elvonulniok, mennyivel gyorsabban és korábban kellett eltűnniük Magyarország területéről, feltéve, hogy már előbb elterjedtek volna, mert ennek sincs semmi nyoma. Melich ugyanis „Szláv jövevényszavaink“ c. művében kimutatta, hogy a kereszténységre vonatkozó szavaink latin szertartású szlovénektől származnak, már pedig ha lett volna itt görög szertartású rutén kereszténység, ennek is nyomait kellene találnunk nyelvünk szókincsében, mely pedig azon népek nyelvének csálthatatlan és letagadhatatlan nyomát viseli magán, melyekkel érintkezve szavakat és fogalmakat vet át. Már pedig nyelvünkben görög kereszténységből átvett szavaknak nyoma sincs, amiből bizonyos, hogy semmiféle görög püspökség sem létezett

¹⁾ Biedermann I.: i. m. II. 43.

a ruténlakta területen, annál kevésbé létezett ott a munkácsi, melynek eredetét is meg tudjuk határozni majdnem teljes pontossággal.

A munkácsi püspökség keletkezésének korát illetően hivatkozom Koriatovics Tódor podoliai herceg 1360. oklevelére, mely szól a munkácsi basilita kolostor alapítása és javadalmazásáról, de püspök vagy püspökségről semmi említést sem tesz, már pedig ha létezett volna, sehol másutt nem létezhetett, mint ahol később is találjuk, ezt pedig bizonyosan megemlítené a nevezett oklevél, mint megemlítik a későbbi oklevelek, midőn már létezett.¹⁾

Sőt még Mátyás király 1458. évi oklevele sem szól püspök és püspökségről, hanem csak plébániáról. melyet szokott joghatósággal „solita iurisdictione“ ad Lukács presbyternek. Ámbár Mátyás oklevelének azon kitételéből „solita iurisdictione“ világosan látható, hogy már előbb kellett alapulnia a nevezett munkácsi plébániának, hogy már 1458-ban solita iurisdictionóval adományozható legyen, de az nem következik, hogy egyúttal már püspökség is. Hogy pedig mikor alakult, arra Korvin János 1493. évi február 6 án kelt okleveléből következtethetünk, melyben Dénes munkácsi plébános vádolja János munkácsi püspök elődét Lukács presbytert, hogy az hamis címen eszközölte ki a tizedet „atyánk és nagyatyánktól“ t. i. Korvin János atyja és nagyatyjától Hunyadi János és Mátyástól a felmutatott leveleket. De Brankovics szerb despota leveléről nem szól, hogy azt is hamis címen eszközölte volna ki, pedig János püspök a 6 drb oklevél²⁾ között ezt is

¹⁾ A Petrov : Materialy dlya istorii ugarskoj Ruszji.

²⁾ Koriatovics, Brankovics, Hunyadi János, Mátyás 2 és II. Ulászló oklevele.

felmutatta, amiből következik tehát, hogy Lukács valószínűleg Brankovics György és Hunyadi János közti időben (1439—45.) szerezte meg a munkácsi gör. szert, plébániát, mely előbb Brankovicsé, utóbb a Hunyadi Jánosé volt. Ugyanezt látszik igazolni az is, hogy Lukács presbyter 1458-ban nem szól elődeiről, pedig ha lettek volna, felemlítette volna őket, mert ez reá nézve előnyös lett volna a jogfolytonosság szempontjából.

Hasonlóképen 1493-ban Dénes munkácsi rkath. plébános sem szól Lukács elődeiről, kik Brankovics Györgytől kaptak volna levelet. Különben is Mátyás 1458. oklevele csak presbyternek nevezi Lukácsot, ki szokott joghatósággal kapja a plébániát, pedig ha már elődei is lettek volna, kik joghatóságot gyakoroltak volna, a püspöki elnevezést használná, mint teszik ezt később is pl. II. Ulászló és mások is Lukács utódánál Jánosnál, kit az oklevelek következetesen és állandóan püspöknek neveznek. Hogy nem volt ekkor még püspökség Munkácson, onnan is látható, hogy Mátyás 1479-ben a máramarosi oláh papokat a nándorfehérvári metropolita alá rendeli, már pedig minden bizonnyal a közelebb fekvő munkácsi püspök alá rendelte volna őket, ha a munkácsi püspökség már létezett volna 1479-ben.

A solita iurisdictio kifejezés csak arra vonatkozik, hogy gyakorlat folytán kifejlődött joghatóságot és nem rendesen kinevezés folytán ráruházott joghatóságot nyert Lukács presbyter, mely solita iurisdictio azonban már Lukács alatt is kifejlődhetett, ki esetleg 1439 óta bírta a munkácsi egyházi javadalmat és így nem kell feltétlenül elődökre gondolnunk.

Mátyás király ezen oklevelében hivatkozik arra, hogy elődei példájára tölti be vagyis azon jog alapján, hogy a joghatósággal bíró plébániák betöltése a főkegyurat illeti és ezért nem mondja, hogy haec vei ista, hanem huius plébánia. „Az elődei példájára“ kifejezést I. Ulászlónál előbbre nem tehetjük, mert különben Lukács nagyon fiatal lenne, ki még 1488-ban az iványi bortizedet kéri Mátyástól, tehát kb. 1440 ig mehetünk csak vissza. Ezen adattal összevág Szusza cheltni püspök 1665. informatiója, mely szerint a magyar királyok akkor alapíták a munkácsi püspökséget, mikor a lengyel és magyar királyság egy fő alatt egyesült, mely adat szintén I. Ulászló idejére mutat, kinek trónraléptekor a rendek kimondták, hogy a 2 ország függetlensége azért épen marad. Tehát I. Ulászló idejében 1439—45 között létesült a munkácsi püspökség, mely idő a magyar és a lengyel érintkezés, továbbá a tlórenci uniózsinat miatt legalkalmasabb volt a joghatóság gyakorlásának elkezdésére a szomszédos és körülfekvő görög szert, híveken. Tehát nem még a magyarok bejötté előtt alapult a munkácsi püspökség, mit megerősít Pesty Frigyes állítása is a „Szörényi bánóság“ c. művében, hogy az első görög szert, püspökség Magyarország területén a munkácsi és ennek első püspöke a II. Ulászló 1491. oklevelében említett János.

De hogy már János előtt is gyakorolt valaki joghatóságot, látszik a részére II. Ulászlótól Székesfehérváron 1491. július 31. kiállított oklevélből: *„volumus et fidelitati vestrae et vestrum cuiuslibet praesentium serie strictissime praecipiendo commitimus et mandamus, quatenus amodo deinceps reve-*

rendo patri Joanni eppe vestro, sub cuius iurisdictione estis, in omnibus licitis et consuetis iuxta antiquam consuetudinem obedire et obtemperare“.

A munkácsi püspök valószínűen mint fe'szentelt, de joghatósággal (potestas iurisdictionalissal) nem bíró püspök kezdte működését, ki maga alkotta meg egyházmegyéjét és terjesztette ki joghatóságát a szomszédos görög szertartásúakra, de javadalma sem igen volt, amiből élhetett és a kormányzáshoz szükséges embereit eltarthatta volna. Tehát ellenkezőleg történt, mint a hazai latin szert, püspökségek alapítása, kiknek sz. István vagy későbbi királyaink meghatározók megyéjét, javadalommal látták el és csak azután neveztek ki püspököt.¹⁾

Hogy a munkácsi püspökség az említett korban keletkezett ennek támogatására felhozható, hogy ezen időtájban (1438) volt a ferrara-flórenci Uniozsinat, melyik mozgást vitt a görögökbe. IV. Jenő 1446-ban hallva, hogy „Magyarországon és végein, továbbá az erdélyi részeken némely ruténnek nevezett, eléggé nagyszámú nép lakik s a boszniai ferencrendű vicariushoz folyamodik“ e vicariust kiváltságokban részesíté.²⁾

Mindezekből látható, hogy a munkácsi püspökség a XV. század folyamán létesült és pedig joghatósággal bíró plébániából, mit Lippay prímás is említ Rómába irt informatióiban és látható a munkácsi püspököknek joghatóságuk elismertetése és a környező gör. szert, hívekre való kiterjesztésére irányuló szakadatlan küzdelméből.

Azon vélemény védői³⁾, kik a magyarok szö-

¹⁾ Hodinka A. : i. m. A püspöki javadalom tört. 1458-tól c. fejezete.

²⁾ Hodinka A A: i. m. 187. old.

³⁾ Az előbbi vélemény védői és Biedermann I.

vétségében, tehát a magyarokkal bejötteknek tartják a kárpátalji ruténeket, hivatkoznak Anonymusra,¹⁾ aki ezeket írja: „Dux Zulta fixit metas regni Hungáriáé... ex parte Theutonicorum usque ad pontéin (montem?) Guncil et in eiusdem partibus *dedit castrum construere Ruthenis, qui cum Almo duce avo suo in Pannoniam venerant et in eodem con-hnio ultra lutum Musun collocavit etiam Bissenos*“. Azután, hogy a rutén fejedelem ruténeket küldött a magyarok elé, kik okét a havasokon át vezessék, valamint hogy Álmos Galícia fejedelmétől 2000 rutén íjászt és 3000 rutén parasztot kapott.

Azonban feltéve, hogy Anonymus ezen állítása igaz, bár erősen meggyöngül ezen állítást az, hogy az Ausztria határára telepített bessenyőkről még később is többször történik említés, így Gyula nádor 1222-ben megerősíti ezen bessenyők ősi szabadságát, addig a ruténekről Anonymus e helyén kívül több adat nincs és különben is ezek nem a mai rutének területén laktak, mely, mint előbb láttuk, lakatlan volt és így nem is lehetnek a kárpátalji rutén nép előhírnökei, még kevésbé ősei. Különben is e szétszórt és később nyomtalanul eltűnt rutének történetét nem lehet vázolni, hanem csak azokét, kik egy tömegben és még most is itt laknak, bár országos eseményektől ezek története is ment, mert a rutének csekély kivétellel jobbágyok voltak és így nagy és nevezetes dolgot nem is vihettek végbe. Egész szereplésük csak egyházi téren játszódik le, amiért is igen találóan mondja Hodinka, hogy a ruténeknek csak egyháztörténetük van és ennek keretében mindaz elfér, mit történetüknek nevezhetünk.

¹⁾ Endicher: Monumenta 53.

Második érvük szintén Anonymusból való és pedig azon részlet, ahol Anonymus az Almoshoz Kievnél csatlakozó ruténekről beszél, kiket e honban azután letelepített és „quorum posteritas usque in hodiernum diem per diversa loca in Hungária habitat.“ Anonymusnak azonban ezen helye nem sokat nyom, ha tudjuk azt, hogy ő nem a honfoglalás, de saját korát írja le művében a honfoglalás koraként és így ez is csak a mi állításunkat igazolja, hogy a rutének a magyarok után jöttek e hazába, bár mint látjuk elég korán.

Azon állításunk igazolására, hogy Anonymus a saját korát írja le a honfoglalás koraként, elég ha megemlítjük, hogy Anonymus szól Halicsról, Szuzdálról, mint olyan országokról, amelyeken a magyarok átmentek, holott Nesztornál Halics 1098. és Szuzdá] csak 1200. körül jön elő először, mivel 1104-ben még csak a kievi nagyfejedelemség létezett, tehát ezen nevek nem lehettek azon királyi krónikában sem, amelyből Anonymus merített. Továbbá Nesztor említi, hogy a magyarok Kievnél átmentek a hegyen, de arról nem tesz említést, hogy rutének is csatlakoztak volna hozzájuk, amit pedig nem hallgatott volna el, ha tényleg megtörtént volna. Annyit azonban el kell ismernünk, hogy Anonymus idejében már voltak Magyarországon rutének, kik ismeretlen időben, tán Szent László idejében jöttek be¹⁾ és ezeknek utódairól mondta Anonymus: „quorum posteritas usque in hodiernum diem per diversa loca in Hungária habitat,“ mint a szintén kb. Szent László idejében kitelepített határőrökről, a székelyekről, hogy a húnok utódai.

¹⁾ Hodinka A.: A munkácsi gk. püspökség tört. 21. old.

Anonymusnak ezen pontos leírása még Biedermann is megtevesztette, mondja Hodinka¹⁾ és állítja, hogy a rutének a magyarokkal jöttek, bár később hozzáteszi, hogy ezen első ruténeket a magyarok szétszórták és határörökül alkalmazták. Azonban szerintem Biedermann ezen állítása nem állja meg a helyét, mert önként csatlakozó szövetséges nép, minő volt Anonymus szerint a rutén, ilyen terhes feladatra nem vállalkozik, hanem kompakt egészben telepedik le és így megőrzi fajiságát legalább egy időre. Vagyis bizonyosra vehetjük, hogy kárpátalji ruténeink nem a honfoglaló magyarokkal jöttek és telepedtek le e honba.

Fennmarad tehát azon harmadik és egyuttal legvalószínűbb nézet, hogy kárpáti ruténeink a magyarok beköltözése után foglalták el mai lakóhelyeiket, mit különben Biedermann is elfogad műve II. kötetében, midőn azt mondja, hogy a ruténség kezdete Magyarországon sporadikus terjeszkedés és kenézek általi telepítésre utal.²⁾ Szabó Oreszt pedig azt írja, hogy a kenézek útján történt úgynevezett „paraszt telepítés képezte az orosz megszállás zömét“³⁾ majd tovább így folytatja: „A magyar oroszok egy része tehát mint paraszjobbágy került a hazába, nem egy időben s nem nagy tömegekben, hanem több száz év alatt“ és így a rutének betelepítésének története egybeesik ez uradalmak benépesítésének történetével.

Endlicher egy varsói kódex nyomán kiadott „Chronica Hungarorum“-ában az áll, hogy sz. István idejében a magyarok, lengyelek és rutének határa

¹⁾ Hodinka A.: A munkácsi gk. püspökség tört. 22. old.

²⁾ Biedermann I.: i. m. II. 44—45. old.

³⁾ Dr. Szabó Oreszt : i. m. 39. old.

„castrum salis“ vagyis a mai Sóvár (Sáros vm.), amiből láthatjuk, hogy Sárosban már a XI. században voltak rutének.¹⁾ Újabb bevándorlások Sárosba a XIII. századra esnek, így IV. László 1286-ban Tamás mesternek jogot ad, hogy Veszverés és Várhegy sárosi helyekre kieviket telepítsen le lakosokul.²⁾

Hogy Ung és Beregben is voltak már a XI. században rutének, ez az ungi és beregi ruténeknél máig is élő azon mondából következtethető, mely így szól: I. Endre magyar király veszélyes időben őseinknél vendégbarátságra talált és itteni tartózkodása idején 2 kicsi fiacskáját veszttette el, kik itt vannak eltemetve és sírhelyeik máig is „carski hribki“ azaz királyi sirocskákknak neveztetnek.³⁾

Pertz „Monumenta Germ.“-nak (XIII. 74.) „Vita Conradi“ c. szakaszában szól „Marchia Ruthenorum“-ról, hol Konrád érsek, mint követ, 1127-ben II. István királyunkat találta. Ezen marchiában lakó ruténeknek kötelessége volt a határok védelme is, mint látható régi tudósításaink és egyes községek neveiből is (Sztrázsa, Or, Ordarma). Ezen említett marchiának felelt meg a legnagyobb időkig a krajnya (= szél, határszél, végvidék) elnevezés, mely beregi, ungi, sárosi és zempléni krajnára oszlott aszerint, mely megyében feküdt. A krajnya elnevezés a XVIII. századig 9 beregi község közös neve volt, sőt még ma is él a népnél és az egyházi közigazgatásban. Más szóval e krajnyák együttesen alkothatták a marchia Ruthenorumot, mert jóval később

¹⁾ Endlicher: Monumenta Arp. 7. §. 72.

²⁾ Bárdossy: Suplemen Annalecta 256. old.

³⁾ Biedermann I. : Die ungarischen Ruthenen I. 7. Szerintem ezen monda talán L Endre külföldi tartózkodási idején történt esemény emlékét őrzi, mely talán azon helyen játszódtott le, ahonnan a rutének betelepdedve, hozták magukkal ezen előbb említett mondákat is.

is a beregi főispán „officialis dux Ruthenorum“-nak nevezetik.¹⁾ Ennek a marchiának a nyomai később is fellelhetők, hisz még a XVIII. században is „stationes voivodales“-ekről vagyis azon helyekről szólnak az úrbéri jegyzékek, ahová a jobbágyok az uraság részére járó terménybeli járandóságot évről-évié hozták.²⁾ Ez pedig úgy érthető, hogy bár a vajdaság idővel megszűnt, de a jogok átmentek a birtok későbbi uraira a földesurakra, akik ezt gyakorolták is, idővel azonban elfelejtették joguk eredetét, de nem az arra emlékeztető és azt megőrző kifejezést.

Valószínűleg e rutén krajnyáról emlékszik meg Kálmán király is azon rendeletében, melyben meghagyja, hogy ha a király a határőrvidékre jön „Mafchiam intraverit“, a főispán 2 küldöncöt küldjön eléje.³⁾ II. István királyunk járt is a rutén krajnyában, hisz Konrád érsek itt találja őt 1127 ben.

A krajnyai rutén nép kiváltságos osztály volt, mert a jobbágyi szolgálatról menten a király szolgálatában állott és feje a különféle kiváltságokkal felruházott vajda volt. Erzsébet 1364-ben megengedi a y beregi helységről álló krajnyának, hogy külön vajdát válasszon, ki peres ügyeket elintézzze; 1370 ben Mákszem és Karácson ilosvia birtokosokat kiveszi a rendes törvényszék hatásköre alól, megengedvén, hogy ellenök támasztandó kisebb ügyekben az oláhok krajnyai vajdája, a nagyobbakban pedig a comes bíraskodjék. 1378-ban pedig a királynő régi szabaddalmukra hivatkozva megtiltja a Munkács várához tartozó tiszteknek, hogy itteni oláh lakosai és kenézei

¹⁾ Bárdossy-Schmauck: Annalecta Scepusii. 257. old.

²⁾ A tibai rk. egyház emlékkönyve. 25. old.

³⁾ Deer. Lib. I. 36; Corpus Juris I. 147.

felett, kivéve a nyilvános bűntényeket, mint lopás, rablás, másnemű peres ügyeikbe ne ártsák magukat.

Korvin János 1493. oklevele szerint a 9 község kenézei és a közönség közösen válasziottak évenként vajdát, ki köztük jogot és hatalmat birt; polgári ügyeiket szintén kenézek intézték.

Lehoczky Tivadar szerint „krajnya“ az urbér behozataláig önválasztott vajda alatt álló 9 kiváltságos község közös neve volt, de ezen kiváltság csak maradványa volt már ama réGINEK, melyet az 1514. parasztlázadás következtében vesztek el a krajnyaiak és a XVII. században már csak a kenézek élvezték e kiváltságokat az úrbéri összeírások szerint. Idővel a krajnya jelentősége teljesen megszűnt és ekkor lakosai közönséges jobbágyok lettek még a a kenézeket sem véve ki.

Kézai, ki a XIII. század végén írta művét, a Kárpátokat „Alpes Ruthenorum“-nak nevezi.¹⁾ 1351-ben N. Lajos a litvánok ellen ment és 1352-ben Bele vára alól, ahol súlyosan megsebesült, hazafelé indult és a rutén havasokhoz ért (talán a Beszki-dekhez) és 4 napi fáradságos utazás után ért csak a Latorca völgyön át az itteni castrumba (t. i. Munkács várába.)²⁾ Abból tehát, hogy „Alpes Ruthenorum“-nak neveztettek a felvidék hegyei, látható, hogy e területeket már a XIII. századtól rutének lakták.

Ezen általános és azért kevesetérő bizonyítékok után a XIII. század közepétől pontosabb adataink is vannak, melyek kárpátalji ruténekről adnak értesí-

¹⁾ Endlicher 103.

²⁾ Lehoczky T.: Bereg vm. monogr. 137. illetve Engel Keresztély Halles tört. II. 54.

tést. Ép ezért bátorkodom megkockáztatni azon állítást, hogy felvidéki ruténeink ősei igazában csak a tatárjárás után telepedtek le mostani lakóhelyükre. Állítom pedig ezt azért, mert a tatárdúlás előtt itt élt ruténeink, kiknek létéről egyedül Anonymus biztosít, mondván, hogy „quorum posteritas usque in hodiernum diem per diversa loca in Hungaria habitat“, a nagy országpusztulás után nyomtalanul eltűntek.¹⁾ Ezt abból következtetem, mert későbbi ruténekről szóló adataink egy ideig már nem mint nagyobb néptömegről tesznek említést, hanem csak egyes betelepült vagy betelepülendő személyek és ruténlakta helységekről, amiből egyúttal az is látható, hogy fejvidéki ruténeink betelepülése nem történt egy időben és még kevésbé egy csoportban, mit különben igazol mai ruténeink nyelvi és ruházati különbözősége is, ami pedig, ha egyszerre és egy csoportban jöttek volna be, érthetetlen lenne, mit Biedermann is elismer, midőn mondja, hogy a magyarországi rutének nem alkotnak semmi egynemű néptömeget (Menschenmasse),²⁾ ami szintén a sporadikus beköltözés mellett szól.

A rutének Biedermann, Hodinka, Petrov szerint „oklevelek alapján a XIII. századtól kezdenek beszivárogni, még pedig a gyeprürendszer bukása után, de csak a XV. és XVI. században telepítették oda nagyobb számban a magyar birtokosok“. „A betelepülő rutének nem jöttek ide mint egységes nemzet vagy nép, hanem mint a kenézek által különböző időben beszállított, a megszállásra rávett jobbágyok. Ezt az eredményt mutatja a rutének néprajza is.

¹⁾ Mészáros Károly: A magyarországi oroszok története: Bevezetés.

²⁾ Biedermann J.: i. m. I. 71. old.

hogy t. i. sem nyelvi, sem somatologiai, sem ruházati egységről szó sincs.“¹⁾)

Ruténekről az első biztos nyom egy 1254. évi oklevélben található, melynek tanúsága szerint IV. Béla király Nátafia Gergelynek cserébe adta Leszna és Csemernye puszta földeket és ezek határát is leírja a következőképen: „ . . . méta incipit a parte orientali de fluvio Lothorcet *vádit ad sepulchram Ruthenorum* et ibi tenet métám cum villa Peturya.“²⁾) Szól tehát e hely rutén sírokról, de ha 1254-ben már rutén sírok említettnek, akkor már előbb kellett betelepülniök és erre is van némi adatunk Istvánffy-nál⁸⁾ (XVI. könyv), ahol ezeket mondja: Oppidum Ruthenorum, quod Oroszfalvam vocant, ante quadringentos annos Colomanus rex Pannóniáé deductis e Lodomeria et Galicia Russorum provincia colonis condiderat, lege lata, ut caetero liberi essent; portás dumtaxat et ianuas regum custodirent, quod nostra quoque aetate observatum esse meminimus.“

A váradi regestrumban olvassuk, hogy Tupa curialis comes előtt megjelentek:

„Castrenses de

Carasna, de villa Ban, scilicet Damang, Düh et Nusata et omnes alii Hi autem *dixerunt, se esse liberos et genere Ruthenos* et adduxerunt defensorum libertatis suae nomine Chedur genere Rulhenum“⁴⁾)

A váradi regestrum egyébként máshol is megemlékszik a ruténekről és a fegyverrel szolgáló rutént szabadnak veszi. Ezen utóbbiak idővel legtöbben nemesek lettek és mint ilyenek beleolvadtak a ma-

¹⁾ Dr. Szabó Oreszt: *ir* ra. 77. old.

²⁾ Cod, patr. VI. 79: Szirmay: Notilia topogr. com. Zemplén.

³⁾ Istvánffy Miklós: „História Regni Hungari.“

⁴⁾ Váradi regestrum. 300. sz.; Endlicher: Monuments Arp. 715.

gyarságba és ebben leli magyarázatát, miért nincs a hazai ruténeknek művelt közép és felsőosztálya.

1218. és 1232. oklevelekben¹⁾ szerepel László rutén, kiről ezt olvashatjuk a nevezett oklevelek egyikében: „ quas etiani prius *Ladislaao rutheno doriaveriinus*“ és a másikában ez áll: „mortuo rutheno Ladislao.“ 1235. évben II. Endre egyik oklevelében ez olvasható: „Dominico rutheno terrain 2 aratorrup in Libele donat.“²⁾ 1262 ben Turóp vármegyében a Turopziak öse, Maladik, mint rutén 30 drb. ezüstért kapta IV. Bélátój Tarnócot.³⁾ 1270-ben Palma szerint egy magyar báró címében ez is benfoglaltatik : „Banus des Rusznya“.⁴⁾ 1286 ban IV. László Tanigs mesternek jpgot ad Veszverés és Várhegy (Sáros vm.) területére kieviket telepíteni.⁵⁾ 1312-ben a Tisza psaiád öse „*Thezp ruthenus*», *ki Mária királynő udvari bejárója és ajtánállója volt.*⁶⁾ Különben is „a XV. és XVI. században oly gyakran alkalmaztattak iidvarnokok az oroszok közül úgy, hogy a kaparások és testőrök hivatali neve általánoson „ruthenus“, „ruténének mondatott, még ha magyar is volt qz illető s az irántuk való bizalom igen nagy volt.“⁷⁾

Wagner K. említi⁸⁾, hogy a Csudár nemzetség, mely a XIV. században a makovicai (Sáros vm.), sztropkói és tokaji (Zemplén vm.) uradalmakat bírta, rutén volt, amit nemcsak nevükből, de abból is kö-

¹⁾ Knauz: Monumenta eccl.. StriB. I. 218. és 287. old.

²⁾ Fehér György: Codex Dipl. III. I, 459.

³⁾ Wagner: Collectanea genealogico historia IV. 131.

⁴⁾ Dr. Szabó Oreszt: i. in, 41. old.

⁵⁾ Bárdossy: Supl. Annalecta 256. old

⁶⁾ Komáromy András: A borojjenói Tisza család eredete. Bpest 1896. 5. old.

⁷⁾ Dr. Szabó Sreszt: i m. 41. pid.

⁸⁾ Wagner: Collectanea genealogico historia IU. 137.

vetkezett, hogy N. Lajos 1377-ben a lengyelországi rutének uniójáról tárgyalva, egyenesen egy Csudárt bízott meg e küldetéssel. E családnak tulajdonítja a nép Kamlóska és Beheró. (Sáros vm.) helységek alapítását, mely községek annál inkább rutének voltak, ha uraik is azok valának.

A szepesi rutén település idejének meghatározásában segítségünkre szolgál az ungvári püspöki levéltárban levő templomlátogatási jegyzőkönyv 1701-ből, melyben a következők vannak: a régi Porácser templom egyik gerendáján az 1420-as szám olvasható, mely görög illetve rutén jelleget mutat¹⁾, tehát már előbb kellett betelepedniök, ha már templomuk is volt 1420-ban. Hisz már a XIV. század elején szervezett községi étellel bíró rutén helységeket találunk Szepesben, így Jakubján (ma Szepesjakabfalva) már 1322-ben görög szert, parochia van. Jarembina (Berkenyéd) 1329-ben, Nagylipnik (Nagyhársas) 1338-tól említetik mint népes rutén község, sőt Szentkeresztesen (Szepes vm.) 1340-ben sz. Ferencrendű kolostor épül, hogy e vidék lakóit, kik rutének és tótok, megtérítse.²⁾

Bartholomeides „Memorabilia provinciáé Csetnek“ c. művében írja: „Deprehendimus his in oris signa rítus Christinai non tantum latini, verum etiam graeci seu potius Ruthenici“, amiből világos, hogy nemcsak Gömör, de Abauj és Borsodban is voltak már a XIV. században rutének, kik azonban idővel elvesztették rutén fajiságukat régen beolvadva a környező magyar és tótságba.

¹⁾T. i. mint a görögben, úgy a ruténben is betűk állanak számjegyek gyanánt.

²⁾Wagner: Dipl. com. Sáros, 519. old.: „Praesertim cum ipsi populi (tótok) habeant intra se Ruthenos, qui sunt schismatici.“

Zemplénben a XIII. században Habrura (ma Latorcafő) és a XIV. században Csertész (ma Nagycsertész) nagy erdőirtások helyén keletkeztek és még ma is léteznek, mint rutén községek, amiből bizonyos, hogy rutének is alapíták a mondott időben. Azt ugyanis nem tehetjük fel, hogy a ruténség kiszorította volna e helyek eredeti lakosait, ha tudjuk, hogy a rutének igazán sok tért veszítettek és jelenleg is veszítenek a tótság javára.¹⁾

Beregben már a XIV. században rutének laktak, hisz Árdánházán már 1378 óta rutén lelkészlet van²⁾, azonfelül megerősítik ezt az oklevelek is. Így Erzsébet királyné 1378. és 1383. oklevele, melyben ez áll:értettük a Bereg megyében lakó kenézeink és oláhjaink jelentéséből, majd „Eljöttünk Munkács várát, tartozékait és oláh falvainkat meglátogatni és pedig Kerepec. Láfalva, Sztánfalva . . . ” stb. és N. Lajos 1353. évi levele a pápához, melyben e szakadárok megtérítése céljából kiváltságokat kér Miklós váradi ágostonos részére.³⁾ Bár mint mondám, Beregben már a XIV. században éltek rutének, mindazonáltal betelepülésük még a XV. és XVI. században is folyt azon terület uraitól megbízott soltészek és kenézek által.⁴⁾

Hogy az említett oklevelek „olahales“, „valachales“ kifejezéseinek nem oláhot, de rutén pásztort kell érteni, látható a következőkből: Nincs adatunk rá, hogy az említett falvak mostani rutén lakossága mikor foglalta el az oláhok helyét, mert azt nem

¹⁾ Eperjes cgyhm. Schematismus 1898. évről 23. old.

²⁾ Lehoczky I.: A beregi gk. lelkésziségek tört. 79. old.

³⁾ Békefi Rémy: Székesegyházi iskoláink (Századok 1897. évf.)

⁴⁾ Lehoczky T. : A beregi gk. lelkésziségek története a XIX. században. 5 old.

tételezhetjük fel, hogy az oláhok elruténesedtek volna, mert az oláh nagyon szívós, mint látható ez Máramarosban, ahol bár több a rutén mint Beregben, mégis megmaradt az oláh kisebbség mai napig is. De még azon tetszetős nézetet sem fogadhatjuk el, hogy Koriatovics Tódor, Magyarországra vándorolt podóliai herceg, telepítette volna le a ruténeket Bogdán és kivándorolt népe helyére, mert ha Koriatovicsnak „hadsereg állott volna rendelkezésére nem oly könnyen mondott volna le igényéről Podoliára“, pláne ha mint egyesek állítják, hogy 40,000 ruténnel jött volna be, ami már csak azért sem lehetséges, mert mint politikai menekült jött Magyarországra, ki örült, hogy önmaga megmenekülhetett, nemhogy egész hadi néppel jött volna. Azonfelül a történelemből tudjuk, hogy Bogdán helyét azok kapták, kik a királynak segítségére voltak a kiűzésben, igv Drágos vajda. Mindazonáltal „ezzel nem tagadhatjuk és nem is zárjuk ki azt, hogy Koriatovics egyes rutén telepéseket hívott Magyarországra, másokat pedig pártfogásába vett és általában a népet, mely hozzátartozott, emelni igyekezett“.¹⁾ Különben is a vajda tisztség nem Máramaros [ahonnan az oláhok kivonultak], de Bereg, Ung és Zemplén krajnyáin létezett, amit megújít Bercsényi Miklós ungi főispán és amiről szól Homonnai 1622. úrbéri jegyzéke, melyben le van írva a „voivodálásnak módja.“

1493-ban vita támadt a krajnyai kenézek és Sztánfalvi László vajda közt, mint látható ez Korvin János 1493. okleveléből, mely szerint a krajnya lakosai rutének. Továbbá, hogy a valachokon nem kell feltétlenül oláhot érteni, mutatja még az is,

¹⁾ Biedermann I. : Die ungarischen Ruthenen. I. 8.

hogy Morvaországban is szólnak az oklevelek valachokról, pedig ott sohasem voltak oláhok. Végül a XVIII. századi úrbéri jegyzékek a birkapásztort nevezik „valach“-nak, tehát a „valach“ nem feltétlenül oláhot (rumunl) jelent, mint egyesek hiszik, hanem csak általában pásztort, ki rutén is lehetett és a felvidéken legnagyobb valószínűséggel az is volt.

Ruténeink igazi betelepülése a felvidékre kenézek útján történt, ami a kenézlevelekből pontról-pontra, helységről-helysére követhető. E kenézekkel vagy soltészekkel való telepítés a következő módon történt: A földesur a kenéz vagy soltésszal meg egyezett és kiállította részére a kenézlevelet, mely a kenéz jogait és kötelességeit, továbbá az újonnan betelepülők járandóságait és viszonyukat a földesúrhoz szabályozta. Ezután a soltész emberek után látott, kiket a kapott illetve kijelölt területre telepített. A kenéz lett a falu örökös bírója és rendszeren 2 telket kapott örök időkre tehermentesen, azonfelül kapta a birság egyrészét (rendszen Vs-t), mentve volt a szerjálás és közmunkától, e helyeit azonban adott 1 évenként 1 drb. nyersbőrt vagy 4 frt.-t, 1 karvaly madarat vagy 50 dénárt, 2 császármadarat, darabantpénzül pedig 3 frt-t és a juhok után sajtot, mit sztrongának neveztek. A darabantpénzt eleinte csak hadjárat idején fizették, de a XVII. század óta állandóan.

Ha megürült a kenézi állás (kenézség), az új folyamodó 40 frt-t fizetett, de ha az elhunytnak fia vagy közeli rokona következett csak 20 frt-t adott a földesúrnak, ki kiváltságait helybenhagyta és őt kenéznek elismerte. Az előbb említett kedvezmények és kiváltságok fejében tartozott a kenéz a

kenézlevélben meghatározott idő lefolyása alatt, rendszeren 2—6 év, a telepet benépesíteni, különben mint közönséges jobbágyot parasztmunkára fogták, viszont a kenéz eladhatta vagy átruházhatta másra is jogát és földjeit.¹⁾

Az új telepések a földet nem örökjogon kapták ugyan, mint a kenéz, de azért gyermekeikre át szállóit, mint bérlet. Azonfelül kaptak a telepések még 12, 16, sőt néha 20 évi adómentességet is, melyekért viszont terményük egy részét és más szolgálmányokat tartoztak a földesúr számára teljesíteni és fizettek házhelyenként 1½ márkát, amit a kenéz szedett össze és szolgáltatott be a földesúrnak.

A kenéz által telepített nép jogait és kötelességeit is szabályozta a kenézlevél, így pl. a legrégebb kenézlevelek egyike az 1466 ban Szilágyi Erzséttől kiállítottot ezeket mondja²⁾: „ . . . Item primo, illuc officiales ne descendant pro residentia et si venerit, tenetur sibi provisio de uno prandio vei una coena tantum. Item ascensio sanguinis laesi hominis fiat ad poenam unius marcae. Item de birsagiis, quibus incolae dictae terrae Sztrabicsó convincerentur, castellanus solummodo habeat pro se decem et nonam partem. Item res et bona homicidarum idem castellanus non auferat, nec se ad easdem ingerat ultra 3 marcas, quas pro se poterit habere. Item concessimus, ut nullum sepulchrum ad castrum Munkács faciant. Item etiam concessimus, ut duobus diebus eidem filio Danielis servire debeant et teneantur. Item praedictam possessionem nostram Sztrabicsó, quantum ex parte census nostri sub illa

¹⁾ Pór Antal: Századok 1890. évf.

²⁾ Történelmi Tár 1890. évf. 475. old. 4. sz. kenézlevél.

conditione tenere promittimus, in qua tenetur nunc possessio nostra Kislucska. Item omnibus jobbagionalium conditionum hominibus, qui ad praedictam terrain Szirabicsó moraturi venerint, septem annorum libertatém duximus concedendam, exemptos cosdem a solutione censuum et taxarum quorumlibet. . . . “

Kenézleveleink sajnos csak a XV. századtól kezdve maradtak fenn, az előbbi korból valók elvesztek az idők forгатagában. Azonban még ezen meglévő kenézlevelek is mutatnak egy kis eltérést a német és más hazai kenézlevelektől, amennyiben még ezen kenézlevelek sem tesznek említést papról, holott már az 1254. évi oklevél szól rutén sírokról. Ennek magyarázatát abban találom, hogy a rutén kenéz, mikor Íratja a kenézlevelet csak egyedül van és embereit is csak egyenként szedi össze, tehát papról, midőn még a hívek sem biztosak, nem tehet említést és részére nem is köthet ki semmit, annál is inkább, mert szakadár volt. Ellenben más települők pl. a németek, már mint ittlevők szerződtek és állították ki kenézlevelüket, kiknek tehát már mint kész községnek papjuk is volt és így részére tehettek kikötéseket és választását is kiköthették maguknak, amint ki is kötötték. Továbbá „míg más nemzetek telepesei rendszerint egy tömegben és királyi jószágokra is szánhattak, addig az oroszok csak földesúri jószágra telepedhettek és kis csoportokban.“ És ez az úgynevezett „paraszt telepítés képezte az orosz megszállás zömét“ és így a rutének betelepítésének története egybeesik ez uradalmak benépesítésének történetével.¹⁾

Továbbá a görög egyházban ép ezen települések

¹⁾ Dr. Szabó Oreszt: i. m. 39 old.

idején nagy zavarok voltak és ezek is gátolták, hogy a kenézlevelek papról is tegyenek említést. Hiszen ezen időben teszi át a kievi patriárcha székhelyét Moszkvába, N. Lajos pedig latin szertárt, püspökségeket alapít Lemberg és Prsmyslben.¹⁾ De meg a rutének tudva, hogy az új települők adómentességet kapnak néhány évre, gyakran változtatták helyüket, hogy így adómentességet élvezzenek, mint kitűnik Miksa biztosainak 1570 ben Kassáról kelt jelentéséből (Salm, Pappendorf és Paczot), amelyben mondva van, hogy 12 évi adómentesség után elszedték (t. i. a rutének) a sátorfát, hogy másutt telepedve le ismét kapjanak adómentességet és így állandóan szabadok legyenek. Ugyanezt látjuk a XVI. századi törvényekből, melyek oly barangoló ruténekről szólnak, kik egyik községhez sem tartoztak, hanem egyik oromról a másikra költöztek és az 1557. évi III. te. 9. §., az 1563. évi IV. te. 1. §. és az 1572. évi VI. te. szerint gunyhókban laktak, az 1574. évi IV. te. szerint pedig állandó lakás híján csupán marhatartás és azok korlátlan legeltetéséből élösködtek. Ezekből lettek idővel azon 3, 4 családból álló kis helységek, melyeket pl. az 1641. évi összeírás említ, mint Csértész, Kislohó, Szuszkó stb.²⁾ Ugyanezen állítást megerősítik a későbbi úrbéres jegyzékek, melyekből láthatjuk, hogy egyes falvak rövidesen eltűntek és csakhamar más újak keletkeztek.³⁾

Tehát ha még a XVII. század végén is ennyire vándoroltak ruténeink, mennyivel inkább vándoroltak

¹⁾ Rór Antal: Kath. Szemle 1900. évf. N. Lajos a halicsi püspökség alapítója.

²⁾ Lehoczky T.: Bereg vro. monogr. II. 440. old.

a XIII. és XVI. században és így állandó hely nélkül élve, nem volt templomuk, következésképp papjuk sem lehetett, tehát nem tehetek részükre kikötéseket. És ha ehhez még hozzávesszük amit Szabó Oreszt mond: „Az oroszok tudvalévőén hosszú időn át leginkább pásztorkodással foglalkoztak s oák idők múltán — legtöbbször felsőbb parancsra — verődtek össze községekbe. Ilyen körülmények között igen sokáig nem lehet szó közöttük közművelődési hala "Ódásróh^{1.1)} (templom, iskola), akkor teljében belátjuk előbbi állításunk helyességét. Hisz még a XVII. század elején is „rutheni sessionati et ifi silvis domo earentes in tiguriis (kunyhó) habitantes“ vagyis letelepült és nomád ruténekről tesznek említést az oklevelek. Különben még ma is sok a pásztor főleg Máramarosban, kiknek létezéséről még papjaik is alig tudnak. És így érthető, hogy csak egy 1641-ből való perekresznai kenézlevél szól először papról, kit batykónak nevez, ami különben általános neve a rutén papoknak még a későbbi korban is és tulajdonképpen atyát jelent.

A XIV. században megszűnt a halicsi fejedelemség és így az ottani és a magyarországi görög szert, egyház veszni indult, sőt a fejedelem példájára a kievi patriarcha is Moszkvába teszi át székhelyét 1323-ban; N. Lajos pedig a lebergi és prsinsly latin szert, püspökségeket alapítja, kik a görögök templomait is lefoglalták. Ily körülmények között a görög szert, egyház Halicsban veszni indult, amit meggátlandó Kázmér lengyel király 1340-ben lecére a moszkvai patriarchát, hogy szervezze újjá a halicsi görög szert, egyházakat, de ez nem sikerült. Idővel

¹⁾ Dr. Szabó Oreszt: i. m. 80. old.

K. Lajos lett a lengyel király, ki Magyarországon 1366-ban kiutasítja a krassói és kévői szakadárokat és Bogdánt népével, az Lengyelországban sem igert. kedvezhetett a szakadároknak, pedig a magyarországi ruthének papjaikat Lengyelországból kapták, tehát ezért sincs oly sokáig említés téve rutén kenézleveleinkben papról.

Hogy pedig papjaikat Lengyelországból a prsmvlsi püspöktől kapták, ezt állítja Szirmay A.¹⁾ is és megerősíti Szusza chelmi püspök 1665. évi emlékirata, melynek tanúsága szerint a munkácsi püspökök mindig a mai Galíciából jöttek. Ugyanezt vallja Xefioczky T. is, ami, jóllehet történeti bizonyítékunk nincs, de ruténeink nyelvi és ruházati egyezése a galíciai ruténnel kétségtelenül erre vall.

Hogy a manapság ruténlakta terület a XIV. században ha nem is sűrűn, de népesítve volt, kitűnik azon lényből, hogy királyaink már előbb eladományozták és így ezen földek birtokos urai, ha a rengeteg erdőkből jövedelmet akartak látni, telepíteniük kellett és telepítettek is még pedig ruténeket, mit a pápai tizedlajstromokból következtethetünk, melyek e területeken csak 1, 2 latin szert, plébániát említenek, tehát a többi görög szert, volt és így valószínűen rutén. Hogy pedig ez valószínű, kitűnik Demeter tárnokmester eljárásából, ki elítélve az ország egyik részéből a másikba való telepítést, mely nem egyéb a lyukat-lyukkal tömésnél, idegen országból hív be telepeseket, hogy a Lipócvár közelében egész Haiicsig elterülő rengeteg erdősegeket benépesítse.²⁾

¹⁾ Szirmay A.: Notitia topogr. com. Zemplén. 58. old.

²⁾ Pór Antal: Upóci és neksei Demeter és Sándor (Századok 1890. évf. 37. ... old.)

Már pedig nagyon kézenfekvő, hogy e területekre legalkalmasabbnak látszott a szomszéd halicsi rutén, mely az idegen uralom alól szívesen menekült magyar területre.

Különben is, hogy már a XIV. században elfoglalták mai területeiket a hazai rutének, mutatja az is, hogy már a XV. században templomaikról is szó van, már pedig előbb települtek és csak azután építették templomaikat. Sőt, ha meggondoljuk, hogy sokszor több helyen is barangoltak és csak felsőbb parancsra telepedtek le állandóan, településük idejét előbbre is tehetjük. így egy 1435-ben a leleszi konventtől kiállított oklevélben ezt olvassuk: „ecclesia parochialis b. Nicolai confessoris in Beden“ (Bedő). Az 1479. oklevél Uglyáról mond hasonlót. Még előbb említenek az oklevelek Makarián, Sarkadon, Dolhán rutén templomokat, így Zsigmond 1418. oklevele, mely Dolhai Bogdánt, Koriatovics Tódor podoliai herceg rokonát, hatalmaskodás és felsőbbség elleni viszálya miatt vagyonelkobzásra ítéli, leírja Dolhai Bogdán sarkodi birtokát is és a többek közt ezt írja: „ in Sarcan duas capellas ligneas, ünám Christianorum cum turri lignea, aliam Ruthenorum “, Makarián szintén.¹⁾ Hunyadi János levelet állít ki Lukács presbyter részére, Mátyás pedig neki adja solita iurisdictional a munkácsi görög plébániát Bubuliska és Lauka falvakkal együtt 1458 ban. Szilágyi Erzsébet rendezi a tized fizetését, Korvin János pedig 1493-ban egyezséget hoz létre János munkácsi püspök és Dénes munkácsi plébános között az iványii bortized ügyében felmerült vita folyamán.

¹⁾ Leleszi lev. Prot. Act. B. B. II. 24.

Ámbár, mint láttuk, ruténeink betelepülése a XIII. századtól szakadatlanul folyt; feljegyzéseket róluk mégis keveset találunk, mert a rutének mint parasztjobbágyok telepedtek Magyarországra a XIII. századtól a XVII. század végéig és ezért oly kevés a ruténekről szóló értesítés, mondja Hodinka, mert fontosabb dolgot mint jobbágyok nem is művelhettek és így feljegyezni való vajmi kevés lehetett róluk, míg bizonyos mértékig be nem népesítették mostani lakóhelyüket Ezután már említik is az úrbéri jegyzékek és adóösszeírások, melyekre Mészáros K. és Biedermann J. hívták fel a figyelmet és pedig nagyon helyesen.

Hogy pedig oly gyérek a ruténekről szóló értesítések, erre Zsatskovics K. adja meg a helyes feleletet, midőn azt mondja: „A magyarországi oroszok múlt szereplése legnagyobbbrészt csak egyházi téren nyilvánult, s így történelmükben is az oroszlánrészt az egyházi viszonyok tárgyalása fogja mindenkor elfoglalni“, mit Hodinka egészített ki ezzel: ruténeinknek csak egyháztörténetük van s ennek keretében elfér mindaz, mit történetüknek nevezhetünk.

Idővel, mint mondtam, szaporodnak a ruténekről szóló feljegyzések, bár egyes királyaink nem igen szívelhették a szakadár ruténeket. így N. Lajos, ki 1366-ban kiutasítja a krassói és kévői szakadár oláhokat, amiből bizonyos, hogy a ruténeket sem kedvelhette, mit 1654-ben Lippay primás a rutének vallási állapotáról írva így tár elénk: „szakadárok lévén senki sem törődött, senki sem foglalkozott velők“. Mindazonáltal királyaink sem bántak velők egyformán,¹⁾ mert pl. N. Lajossal ellentétben Zsig-

¹⁾ Pesty Frigyes : A Szörényi bánzás tört. I. 363.

mond idejében javul a helyzet a szakadárok és így rutének javára is, hisz Zsigmond alapítja a tiszánneni és vodicsai szakadár kolostorokat és pedig valószínűen szlávok részére, mert az alapító oklevél is szláv nyelvű. Feltehető tehát, hogy a ruténeket is pártfogolta és betelepedésüket előmozdította. Hunyadi János már levelet is ad Lukács munkácsi presbyternek. Mátyás pedig 1458-ban neki adja a munkácsi kolostorplebániát szokott joghatósággal, Bubuliska és Lauka helységek és azok tartozékaival egyetemben. Szilágyi Erzsébet a tized ügyet rendezi, Korvin János pedig 1493. oklevelének tanúsága szerint bíraskodik János munkácsi püspök és Dénes munkácsi plébános közt felmerült vitában a tized fizetéséről. II. Ulászló 1500-ban Mihály és Miklós porecsai nemeseknek a miháldi kerületben levő jóságait elkobozta, mert „megvetve a keresztény vallást az oláhok és rácok kárhuzatos szakadárságára tértek.“¹⁾ Ellenben a rác Brankovicsok és az oláh Drágyfak szakadár voltak dacára is adományt és főnemességet nyertek Magyarországon.

II. Ulászló, ki egyes oláhokat szakadár vallásukért vagyonek Kobzással büntetett, a ruténeket nemcsak eltúrta, de János nevű munkácsi püspökük részére 2 oltalomlevelet is adott, sőt országos törvényben is foglalkozott a ruténekkal. A királyi előterjesztések ugyanis folytonosan sürgetik a rutének tizedfizetését, de a rendek következetesen ellenszegülnek a királyok eme szándékának az 1481. évi III. és IV. te. és az 1495. évi XLV. te. alapján. E törvénycikkek a ruténekről, mint határlakókról szólnak, nem is nevezve őket keresztényeknek, ami

¹⁾ Pesty Frigyes: A Szörényi bánóság tört. 363. old.

azon időben csak a róm. kath. vallásuak neve volt, hanéin csak egyszerűen rátok, oláhok, rutének és egyéb effajta szakadóroknak, kik a tized alól fel vannak mentve. Fel voltak pedig mentve, mint az 1495. évi XLV. tc. mondja, mert „a maguk szét-tartása“ és az 1574. évi IV. te. szerint „reddendis decimis videntur extingpti esse deberi, postquam eas ipsi suae religionis episcopis et sacerdotibus dart soleant.“ Hogy pedig ténylegesen nem üzettek tizedet, az a kancelláriai tizedlajstromokból is látható, így a sárosi ezt mondja: „ . . . et inhabitant eam possessionem Rutheni, qui non sohaint decimas“, vágy más helyen „Rutheni sunt, noh décimant.“

Az 1498. évi XLVII. tc.-ből pedig azt látjuk, hogy a magyar rendek panaszt emeltek á rutén várjobbágyok ellen, mert a nemesek alattvalóit magukhoz vonják, amiben a királyi tisztviselők is segítik őket. Világosság kedvéért idézem magát a törvényt :¹⁾ Quia Cumanis, P'ilistaei et Rutheni in hoc regno commórantes in abductionibus jobbagionum et in licentiis capiendis contra libertates nobilium et Statuta regni, plurimas quotidie iriuriás et praeiudicia, indicibilesque et inauditas exactiones in educendis ipsis jobbagionibus ipsis nobilibus inferunt: neque officiales maiestatis regiae et eorum vicegerentes eosdem a talibus insolentiis compescunt (megfékez).
1. S. Ouare, ut huiusmodi dissensionis matéria eradicetur, statútum est: Quod ex quo ex Cumanis et Filistaeis et Ruthenis ad bona nobilium nullus abire permittitur; sic neque de caetero jobbagiones nobilium per officiales maiestatis regiae vei dictos servilis conditionis homines in medium ipsorum

¹⁾ II. Ulászló III. decr.

causa commorandi abducantur, 2. §. Si autem ipsi officiates aut praedicti Filistaei, Comani et Rutheni in medium ipsorum aliquos jobbaciones contra praesentem statutionem abduxerint, super hoc ipsi coram palatino regni legitime requirantur.“¹⁾)

1552. márc. 15-én kelt oklevelében I. Ferdinánd eltiltotta a világiakat attól, hogy a rutének házassági ügyeibe s elvállásába avatkozzanak, ez kizárólag az egyházaikat illetvén.²⁾

Ha tehát ily országos intézkedésekre volt szükség, ez mutatja, hogy azon időben már több ruténnek keltett Magyarországon tenni, mert különben egy-két jobbágysorsu rutén kedvéért nem hoztak volna országos törvényt, de mert hoztak, ebből világosan következik, hogy tehát már elég nagy számban éltek Magyarország területén. Más szóval ruténeink települése e törvények hozatala előtt már végbement, bár befejezve még jó ideig nem volt, mert még a XVII. és XVIII. századból is van kenézlevelünk, továbbá Rohrer úgy véli, hogy még most is vándorolnak, t. i. a XIX. század elején.³⁾

Hogy ruténeink Galíciából jöttek és hogy sokáig élénk érintkezésben is maradtak fajrokonáikkal, látható abból is, hogy a legrégebb galíciai szerkönyvekből, milyen az 1564. lemergi apostolos könyv vagy az 1584. varsói és osztrogi biblia, több példány maradt fenn a munkácsi püspökség területén.⁴⁾ Ugyanezt igazolja a Sáros vármegyei Lukó

¹⁾ II. Ulászló III. decr.

²⁾ Lehoczky T. : A munkácsi püspökök sorsa a XVII. században

3. old.

³⁾ Rohrer: „Bemerkungen auf einer Reise durch Ost und Westgalizien.“ Bécs 1804. SG. old.

⁴⁾ Hodinka A.: A munkácsi gk. püspökség története.

község filiája Venécén (Venezia) lévő fatemplom mellett álló harangláb felírása, mely szerint e harangláb Galíciában készült, 1654-ben hozták Vi-nécére.¹⁾

Ruténeink lengyelországi eredetét igazolja az 1665 évi primási informatio is, mely szerint a munkácsi püspökök Galíciából jöttek, mit a köz-felfogás alapján a chelmi püspök is irt és ami ok-levélileg is igazolható. Így Balling munkácsi vár- kapitány által Taraszovics munkácsi püspök sza- badonbocsátásának föltételeiből, melyek a követ- kezők: „A kolostor jövedelmeit a kolostorra fordítsa és ne Lengyelországba. Ne tartson sok felesleges lengyel papot és deákat, de hazafit tartson és ta- nítottasson és melléjük 2, 3 tudós ember elég legyen, hisz Magyarországon is talál papot maga mellé és csak ha magyart nem kap, tartson orosz, rác vagy lengyel tudóst és szolgát, csak felette sok ne legyen, mert megemészti a kolostor jövedelmét a jobbágy- ság és a fejedelem romlására.“²⁾

Az 1642. évi beregi vizsgálat jegyzőkönyve, szerint a földesurak 1573 óta bírták Munkácsot és azóta magukhoz ragadva a püspök kinevezés jogát, Lengyelországból hoztak püspököt a ruténeknek. így Kazy szerint Homonnai Drugeth György 1610-ben Krupeczki Athanáz prsmysli püspököt hozta Magyar- országba az ungi és zempléni krajnya ruténeink püspökéül. A XVII. század végén maga a lengyel király ajánlja előbb Malachovszky prsmysli püspököt, utóbb pedig Kulsciczkyt I. Lipótnak a munkácsi

¹⁾ Szabó Oreszt: i. m. 80. old.

²⁾ Hodinka A.: A munkácsi gk. püspökség okmánytára 78. sz. Munkács, 1641. márc. 30.; Munkács, 1041. júl. 12.; illetve Ungvár püsp. levéltár Polit nro. 10.

püspöksége. 1707-ben a pápa ipegbizza Vinniczky prsmysli püspököt a munkácsi püspökség aóministrátiójával, majd Filipovicot nevezi ki Munkácsra apostoli helynökké, meit Vinniczky nehézményezé a távolságot. Vinniczky pehézményazése szintén megerősíti azon állításunkat, amit Szusza chelmi püspök is mond 1665-ben, hogy t. i. a nagy távolság és az idegen országban való fekvésnek köszönheti létrejöttét a munkácsi püspökség, mert addig Galíciából gondozták a magyarországi híveket és később is jó ideig innen kapták püspökeiket, sőt papjaik nagy részét is.

Miután láttuk, hogy ruténeink már a magyar állam megalapítása után telepedtek le mai lakóhelyükre és azt a XV. és XVI. század folyamán már Úgy ahogy be is népesítették, még csak azt óhajtjuk tüzetesebben bebizonyítani, amit már előbb is érintettünk, azaz honnan származtak be hozzánk a kárpátalji rutének.

E kérdésre a feleletet rögtön megtaláljuk, ha egy pillantást vetünk Galicia és Bukovina és a kárpátalji ruténekre Amint Galíciában vannak lemákok, úgy vannak az itteni rutének között is. Hasonlóan vannak itt is., ott is bojkik, huculok, amiből, ha ruházatuk és viselkedésük már amúgy is el nem áru'ná, láthatjuk, hogy a 2 nép egy közös törzs hajtása. Egyedül a Máramaros, Bereg és t'gocsa megyék déli részén lakó blyáháknak törzse nem található Galíciában, kiket a XIV. századi oklevelek volachiknak neveznek.¹⁾ Ezen volaphi v. olachiknak törzse nem található Galíciában, s mivel ezek a

¹⁾ Amiből világosan latható, mit már előbb is mondtunk, hogy az oláh, vlach szó eredetileg nein oláh népet, de foglalkozást, főleg pásztorokóással foglalkozó népet jelent.

legrégebb magyarországi rutén telepések, valószínűen Ukrajnából valók és Moldván, Erdélyen át vándoroltak mai lakóhelyükre.¹⁾ Bonkáló szerint valószínűleg Fodoliából és Volhyniából jutottak ide Moldva és Erdélyen át és azért különböznek tájrokonaitól, mert legrégebben szakították meg az összeköttetést tájrokonakkal és a legközvetlenebb magyar hatás alá kerültek.²⁾

Ruténeink galíciái származását igazolja' még egyes rutén községeink azon hite is, írja Biedermann 1862-ben, hogy őseik 150, 200 évvel ezelőtt Galíciából jöttek mai lakhelyükre.³⁾ Különben ha ez nem így volna, úgy érthetetlen lenne előttünk, amit pedig többen igazolnak, hogy kárpátalji ruténeink első püspökei Galíciából jöttek. Ez tehát úgy érthető, hogy a kárpátalji rutén nép elszakadva törzsetől új hazájában is megtartotta az összeköttetést egy ideig a régi hazában maradtak kai, amit mutat Szusza chelmi püspök 1665. emlékirata, mely szerint egy ideig a prsmysli püspökhöz tartoztak a magyarországi rutének és csak kb. 200 éve van saját püspökök, kikről az 1642. beregi vizsgálat jegyzőkönyve és az esztergomi é'sek 1665. információja is azt mondja, hogy Oroszországból jöttek.⁴⁾

IV.

Összefoglalás.

Mindent összevéve tehát végeredményként megállapíthatjuk, hogy kárpátalji ruténeink mai lakóhelyeikre a XIII. század közepétől kezdve telepedtek,

¹⁾ Hodinka Antal: Osztrák-magyar monarchia. Magyarország kötete.

²⁾ Bonkáló Sándor : i. m. 78. old.

³⁾ Biedermann J.: i. ni. II. 65. old.

⁴⁾ Hodinka A.: A munkácsi gk. püspökség okmánytára, 89 és 161. sz.

amit nemcsak azért állítok, mert az első biztos nyom 1254-re esik, de azért is, mert ha már előbb is telepedtek volna Magyarországra, nagyon kérdéses, vajjon kibírták-e a tatárjárás viharait. Betelepülésük pedig kenézek útján történt és mint ilyenek az ország akkori törvényei szerint jobbágyokká lettek, mely állapotukból csak 1848-ban szabadultak ki, midőn a jobbágyság örökre és végleg eltöröltetett. Ámbár ruténeink túlnyomó része jobbágy volt, akadt közöttük számos nemes is, kik nemességük révén idővel elmagyarosodtak, de nevök még most is hirdeti rutén eredetüket.

A rutének tehát jobbágysorban élve, helyzetük épen nem volt rózsás, mindazonáltal a magyar állam hű fiai és a magyarok igazi testvérei voltak mindig, kik jó és balsorsban híven kitartottak a magyarság ügye mellett cs a magyar állameszmétől soha el nem pártoltak, hanem ellenkezőleg annak mindig hű védelmezői voltak és ha kellett érette vérüket is onták. Elég e tekintetben a folyton meg-megújuló harcokra gondolni, melyeket a magyarság alkotmánya és vallásszabadságáért folytatott, mely küzdelmek hősei között mindig ott találjuk a ruténeket is, ami e nép szabadságszeretetéet és a magyarsághoz való ragaszkodását fényesen igazolja. Ezért írja Mészáros Károly „A magyarországi oroszok“ c. művében.¹⁾ „Az Árpádházbeli királyok idején bejött, valamint a későbbi idők folyamán beszármazott oroszok cs azok ivadékai, kezdve az első királyok idején tanúsított kiválóan megbízható szereplésüknél, a Bocskaitól II. Rákóczi Ferenc idejéig tartó szabadságharcokban és az 1848—49. nemzeti küzdelmek idején oly próbákat

¹⁾ Bevezetés.

tettek hűségük és hazaszeretetükről, hogy a magyar az oroszot már ősidők óta nem tekinti idegen nemzetiségnek, hanem hű és megbecsült osztályos testvérnek,“ ki nem lenne oly elhanyagolt és buta, ha a magyarság is jobb helyzetben lett volna, hogy hűségét jutalmazhatta volna. Szabó Oroszt pedig azt mondja: „Magyarország történelmének nem egy olyan korszakot jelző dátumához vannak a magyarországi oroszok szívvel lélekkel egybeforrva, mely dátumokból a kutató vizsgálódás nélkül is megállapíthatja, hogy ezen idegen nyelvű nemzetiségnek múltja, jelene mindenben a haza történelmével van összenőve és jövője sem kereshető máshol, mint egyedül a hazai föld határain belül.“¹⁾)

Magyar hazafiságuknak fényes tanujelét adták II. Rákóczi Ferenc felkelésének idejében is, ki nem is felejtette el hálóját leróni a magyar szabadságért lelkesülő rutén nép iránt, midőn „gens fidelissima“-nak nevezi és dicséretekkel halmozza el. Azonban a rutén nép meg is érdemelte e nagy kitüntetést, hisz nemcsak karddal és buzogánnyal, de szóval és nótákban is kifejezésre juttatta magyar érzelmét, melyről a többek között az 1700. után keletkező ilyen és hasonló nóták számolnak be:

A magyart elnyomják	Szabadságainkat
Németet emelik	Elmellőzték végkép
Szabadságainkat	Azok a németek
Semmibe sem veszik.	Kik hazánk kiélték.
Széttépték Lengyelhont	
Tépik már Magyarhont,	
Úgy tekintve azt csak	
Mint valami vadont.	

¹⁾ Szabó Oroszt: I. m. Bevezetés.

Avagy:

Mege a kuruc Duna partján
Kardját villogtatva,
Utána a német ballag
Vállát vonogatva.

Rákóczi szerencsecsillagának letűntével őt is csüggedés szállja meg és ilyen nóta kél ajkán:

Repült, repült, repült	Szétverték a sasok
Páros sas felettünk	Sólymot, galambokat,
Szerelmes Istenünk!	Pusztítani kezdtek
Mi lesz már belőlünk ?	Hollókat, varjakat. ¹⁾

Magyar hazatiságának nemcsak az 1848—49 ik szabadságharc idején, midőn minden nemzet elpártolt, sőt rárontott a magyarra, de az újabb időkben is fényes tanúságát adta, mert erős hitén és a magyar állameszméhez való törhetetlen ragaszkodásán tört meg a muszka izgatok csábítása, kik a vallás álarca alatt akarták elcsábítani.²⁾

De legfényesebb tanújelét adta magyar érzelmének a jelenlegi háború folyamán a kárpáti betöréskor, amit legfelsőbb helyről is elismertek. Adja Isten, hogy ezentúl is így legyen és én hiszem is, hogy így lesz, mert a rutén már ma is csak nyelvben rutén, de érzelmeiben igaz magyar és hű fia e Kárpátok övezte szép magyar hazának.

¹⁾ Kisfaludi Társaság 1887. évi gyűjt, és Számán István Sáros vm. népköltészete című művéből.

²⁾ 1860. körül pánszláv eszméket kezdtek a kárpátalji rutének között terjeszteni, de ezek önmagoktól buktak meg a nyelv és a gazdasági érdek ellentéte alapján. (Bonkáló S. i. m. 79. old.) Az 1912. évi máramarosi schismaper, Kabalyuk és társai.

Tartalom.

Bevezetés	3
I. A rutén nép helye a szlávok között és viszonya az oroszhoz	5
II. A magyarországi rutén népjellemzése	12
III. A kárpátalji rutén nép betelepülése	17
IV. Összefoglalás	55

Irodalom.

- Basilovics János:* Brevis notitia foundationis T. Koriatovics...
- Duliskovics:* Hístoricseszkőjá csertő uhra ruszköch 1875.
- Lucskai:* História Carpathico Rnthenorum.
- Vrábely A.:* A mai rutének és az unió a legrégibb időktől 1706-ig.
- Biedermann /.:* Die ungarischen Ruthenen...
- Pray György:* Specimen hierarchiáé Hungaricae.
- Komáromy A.:* Ugocsa vármegye keletkezése.
- Ballagi G.:* Zemplén vármegye.
- Nyegre L.:* Máramaros vármegye.
- Pesty Frigyes:* A Szörényi bánság története.
- Hodinka A.:* A munkácsi gk. püspökség története.
- ” ” ” ” ” „okmánytára.
- Nilles M.:* Calendarium Manuale III.
- Mészáros K.:* A magyarországi oroszok története.
- Zsatkovics K.:* A magyarországi oroszok történetírásának története. „Századok“ 1872. évfolyam.
- Zsatkovics:* A munkácsi püspökség története. Századok 1883.
- Lehoczky T.:* A beregi gk. lelkészsége története.
- ” „Bereg vármegye monográfiája.
- ” „Adalékok a kenézekről. (Tört. Tár 1890. és 1894. évfolyam.)
- Petrov A.:* Materialy dlya istoriji ugarskoj Rusji.
- Dr. Szabó Orest:* A magyar oroszok.
- Várady—Tabakovics:* A magyar oroszokról. 1895.
- Dr. Bonkáló Sándor:* A szlávok és a szláv kérdés ismertetése.
- Dudinszky Nesztor:* A rabszolgák földjéről.